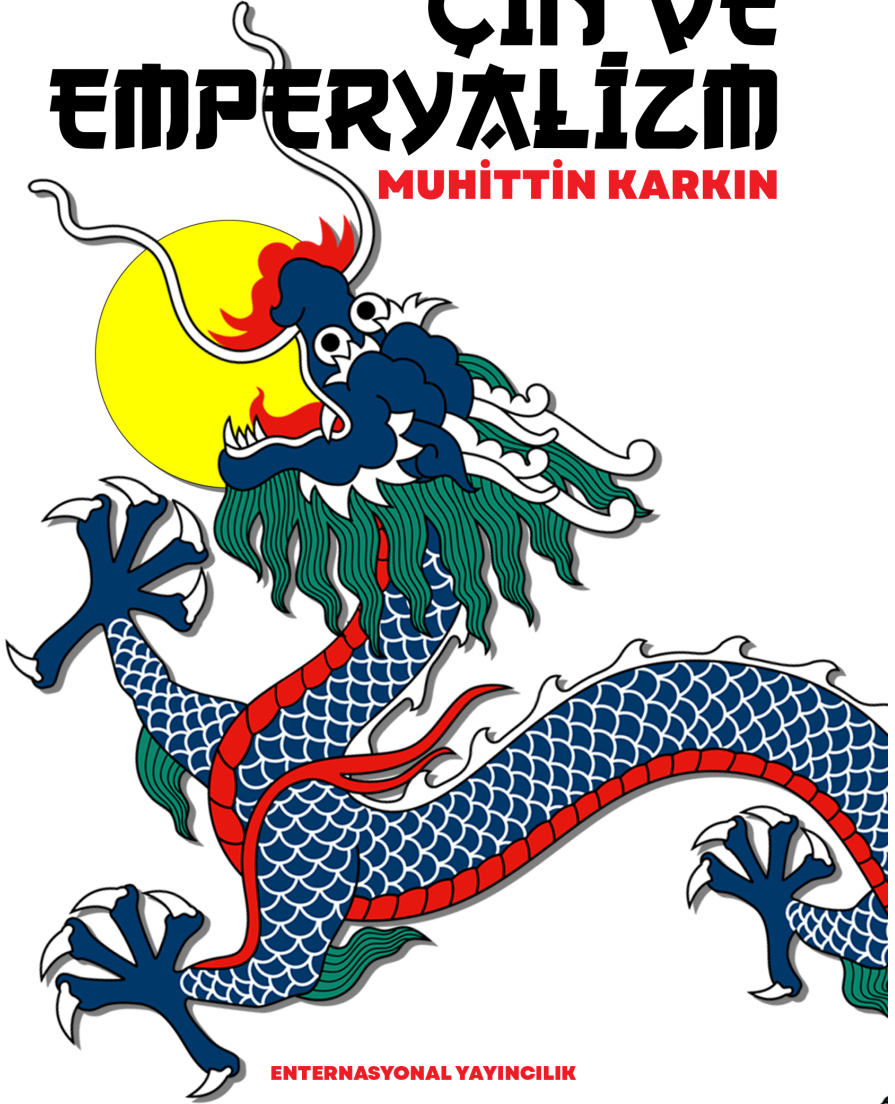

ÇİN VE EMPERYALİZM

MUHİTTİN KARKIN

ENTERNASYONAL YAYINCILIK

Çin ve emperyalizm

Muhittin Karkın

ENTERNASYONAL YAYINCILIK

Giriş

Çin'i artık yeterince tanıyoruz. Gerek Çin yönetiminin kendisinin açıkladığı veriler, gerekse tüm dünyada gerçekleştirilen resmi ve resmi olmayan (akademik çalışmalar da dahil olmak üzere) incelemeler gerekli ve yeterince bilgi ve veriyi ortaya koyuyor. Bu bilgilerden de hareketle, elbette bakış açısına ve metoduna bağlı olarak, farklı sonuçlara varılıyor. Marksistler arasında da tartışma, Çin devletinin karakterine özgü, yani emperyalist bir ülke olup olmadığına ilişkin.

Biz bu metinde Marksist kategorileri elimizden geldiğince doğru olarak kullanmaya çalışarak analitik bir sonuca ulaşmaya çalıştık. Çalışmaya da, belirli bir ön izlenime sahip olmakla birlikte, elimizden geldiğince analitik bir içerik kazandırmaya çalıştık, izlenimden ziyade sağlam verilere dayandırmaya gayret ettik.

Bu nedenle de önce bazı sorulara yanıt aradık: Eğer Çin'in emperyalist olduğu doğruysa, bu aşamaya hangi sermaye birikimi ve süreci içinde ulaştı? Başlangıçtaki uzunca dönem incelemesinin nedeni budur. İkinci bir soru, Çin'in dünya emperyalizmine sürekli artık değer aktaran bir ülke mi, yoksa dünya proletaryası üzerinde aşırı sömürü uygulayan bir devlet

mi olduğuydu. Ve nihayet elbette, emperyalist dünyanın her an paylaşım savaşlarına gebe olduğu Leninist gerçekliğinden hareketle, Çin'in bu alandaki stratejisinin ne olduğuydu. Bu soruları araştırdık ve bir sonuca vardık.

Kuşkusuz pek çok daha verinin, alanın ve olgunun incelenmesi gerekiyor. Bu anlamda bu çalışmanın önemli eksiklikler içerdiğinin farkındayız. Ama bu halinin bile dünya partimiz içindeki tartışmalara ve incelemelere özet bir katkıda bulunacağına inanıyoruz.

İlksel birikim dönemi

Dış ticaret hacmi, sermaye stoku, kalkınma hızı gibi temel göstergeler bakımından ABD'den sonra dünyanın ikinci büyük ekonomik gücü olarak kabul edilen Çin'in bu duruma yükselmesini sağlayan etmenler nelerdi? Günümüzdeki egemen kapitalist ülkeleri birer emperyalist güce dönüştüren bazı temel faktörler (hızlı sanayileşme, finans kapitalin oluşması, mal ve ardından sermaye ihracı, sömürgecilik, savaşlar, vb. yollarla gerçekleştirilen sermaye birikimi), zamanında koca bir feodal imparatorluk, ardından sömürge ülke ve nihayet bir işçi devleti oluşturan Çin için geçerli olmamıştı. Tam tersine 19. yüzyılın başlarında dünya ekonomisinin yaklaşık üçte birine sahip olduğu söylenen ülkede bu oran yüz yıl sonra (Çin devriminin başında) yirmide bire düşmüştü.¹ O dönemde Mançurya'da kurulu olan demir-çelik, çimento, madencilik tesisleri işgalci Japon güçleri tarafından kendi ekonomilerini desteklemek için inşa edilmiş; Şangay'da ise gene işgalci güçler tarafından iç pazara üretim yapan bazı hafif sanayi işletmeleri kurulmuştu. Ancak, 1913-37 yılları arasında ülkenin GSYH büyüme hızı %0,6 gibi düşük bir rakamken, bu durum Japon

¹ Maddison, Angus, *The World Economy: Historical Statistics*. 2003, Paris, OECD.

işgali (1937) ve ardından gelen iç savaş (1945-49) nedenleriyle daha da bozuldu.

İmparatorluk rejiminin yıkılmasının ardından gelen ve “Cumhuriyet Dönemi” olarak adlandırılabilir 1913-1949 yılları arasında belirli bir modernleşme ve sanayileşme girişimleri görülmüş olsa da, 1949 devrimi son derece yoksul ve geri bir tarım ülkesi devralmıştı. Toplam üretimin sadece %2,5’i imalat sanayisinde gerçekleştirilmekte, %64’lük kısmı da tarımdan elde edilmekteydi. Nüfusun büyük bölümünü oluşturan köylülük büyük borç ve yüksek faiz oranları altında ezilmekteydi. Tarım alanlarının ancak %20’si sulanabiliyor ve düşük verimlilik düzeylerinde işlenebiliyordu. Okur yazarlığın son derece düşük olduğu ülkede sağlık hizmetleri yok düzeyindeydi.²

ÇKP 1949 sonunda tüm ülkede iktidarı ele alınca sosyalist merkezi planlama başlattı. Bununla birlikte planlı ekonomi 1978 başlarına kadar her zaman “planlı” olarak işletilemedi. Ülkenin devasa boyutları bir yandan merkezi planlamayı güçleştirirken, bir yandan da özellikle işletmelerin başındaki hükümet görevlilerinin bürokratik çıkarları, hem ekonomik dengelerde bozulmalara yol açıyor, hem de iktidardaki parti ve devlet bürokrasisi içinde farklı çıkar çevrelerinin ve siyasi-ekonomik hiziplerin oluşmasına neden oluyordu. Bu nedenle hizipler arasındaki mücadeleler, üste çıkan kesimin iradesi ve elbette Mao’nun bizzat kendi kararları doğrultusunda ekonomik planların, yatırım önceliklerinin ve hatta yatırım miktarlarının değişmesine neden oluyordu.

1949 devriminin hemen ardından ÇKP tüm ülkede Sovyetler Birliği modelini temel alan bir kalkınma çabasına girişti. Ülke iç savaş nedeniyle oldukça harap durumdaydı ve enflasyon denetimsiz yükselmekteydi. Ayrıca ülkenin Ekim 1950’de Kore savaşına katılması devlet harcamalarını 2,8 milyar *yuan*’dan 7,5 milyar *yuan*’a (dönemin paritesi uyarınca 10 milyon dolardan 27 milyon dolara) çıkarmasına neden olmuştu. Öte yandan yeni devlet emperyalizmin ekonomik ablukasını altına alınmış durumdaydı. Ama 1953’te imzalanan ateşkes sayesinde planlı uygulamanın önü açılmış oldu. Hükümet bütçe ve para arzının denetlenmesi yoluyla 1940’larda yüzde binlerle ifade edilir hale gelmiş olan hiperenflasyonu bir

² Naughton, Barry, *The Chinese Economy*, 2007, Massachusetts Institute of Technology.

yıl içinde dizginlemeyi başardı. Benzer ekonomi politikasıyla sanayide ve radikal bir toprak reformuna giriştiği (toprak dağıtımı ve kolektifleştirme) tarımdaki üretimi de oldukça hızlı bir biçimde yeniden tesis etti. Planlanmış kotalar uyarınca yapılan tarımsal üretimi devlet kendi belirlediği düşük fiyatlarla satın alıyor ve buradan elde ettiği gelirleri sanayi yatırımlarına aktarıyordu. Böylelikle 1950'lerin ortalarına gelindiğinde devlet milli hasılanın dörtte birini hazine ye gelir olarak aktarma olanağına kavuşmuştu.

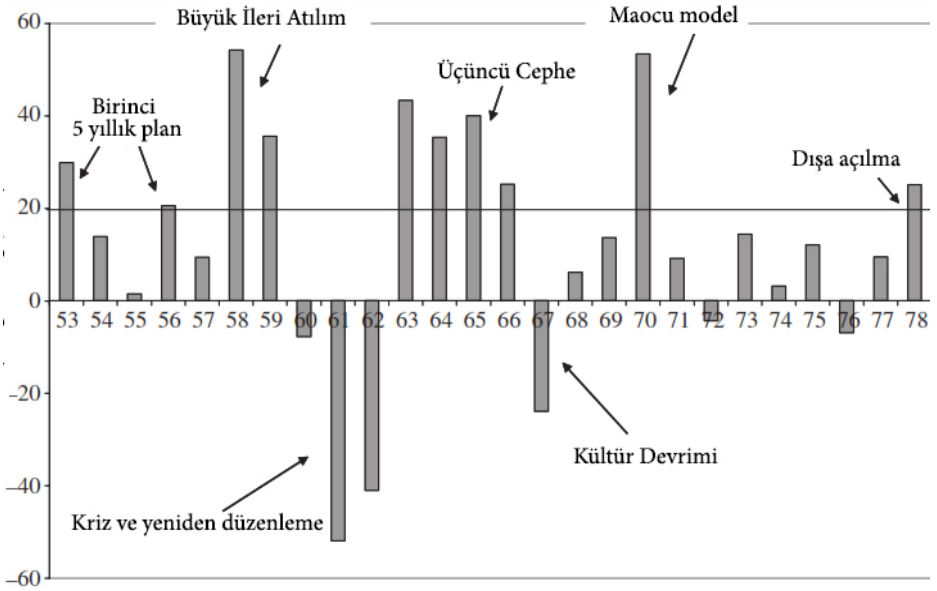
Bu dönemin bir özelliği de, Mao'nun önderliğindeki partinin sınai ve tarımsal kalkınma amacıyla (daha tüm ülkede iktidarı ele geçirmeden önce, iç savaş sırasında elinde tuttuğu "kurtarılmış bölgelerde" uyguladığına benzer biçimde), "ulusal burjuvazi" olarak adlandırdığı yerli işadamlarını ve zengin köylüleri sisteme entegre etmesi, özel işletme girişimlerini özendirilmesi ve bunların kârlarını garanti altına almasıydı. ÇKP'nin "yeni demokrasi" olarak adlandırdığı bu politikası, devletin ekonomide uyguladığı ilksel birikim yöntemi oldu.

Çin hükümeti 1953'ten itibaren ilk beş yıllık merkezi planı yürürlüğe koydu. Bu dönemde de Sovyet sisteminin uygulanmasına devam edildi ve Sovyet ve Doğu Avrupa ülkelerinin teknolojisi uygulanmaya başladı. Merkezi planlamacıların seçimi, tüketimin sınırlanması ve kaynakların emek yoğun değil %80 oranında sermaye yoğun sektörlere yatırılması oldu ve hızla metal, makine ve kimyasal madde üretim fabrikaları kurulmaya başladı. Plan çerçevesinde 156 büyük sanayi projesi gerçekleştirildi. Bu yatırımlar için ulusal gelirin yaklaşık dörtte biri seferber edildi. 1955-56 yıllarında, Mao'nun çağırısıyla kırlarda kooperatifleşme kampanyası hızlandırıldı; 1954 sonlarında %2 düzeyinde olan kooperatifleşme oranı 1956 sonunda %98'e ulaştı. Aynı yıl özel sektör de kooperatifleşmeye ya da kamu-özel işletmeler haline dönüşmeye özendirildi ve yıl sonuna değin üretimde özel mülkiyet hemen hemen tümüyle ilga edilmiş oldu. Bütününü bakıldığında 1952-57 yılları arasındaki yıllık ortalama büyüme oranı %7 düzeyinde oldu.

Sovyetler Birliği'nde Stalin'in 1953'teki ölümünden sonra SBKP genel sekreterliğine getirilen Kruşçev 1956 başındaki 20. parti kongresinde Stalin'i mahkum edip "her sosyalist ülkenin kendi bağımsız yolunu izlemekte serbest olduğunu" ilan etmişti. Aynı yılın sonlarında toplanan

ÇKP 8. Kongresinde ekonomideki merkeziyetçiliğin gevşetilmesi, özel girişimlere serbestlik tanınması ve bazı liberalleşme uygulamalarının hayata geçirilmesi tartışıldı. Ekonomideki bu liberalleşme politik alana da yayılarak bazı parti liderlerinin, “Yüz Çiçek Açsın” şiarıyla parti ve devlet bürokrasisi içinde tartışma özgürlüğü talepleri ileri sürmelerine yol açtı. Bu kesime göre Çin’in sosyalizm modeli Sovyet tipinde değil, daha ademi merkeziyetçi ve piyasa yönelimli olmalıydı.

Grafik 1: Yatırımların artış oranları (%)

Bürokrasi içinde çıkan bu tartışmalara 1957'nin ortalarında aniden Mao, liberal düşüncelere karşı savaş açarak son vermeye girişti. “Yüz Çiçek Açsın” döneminde öne çıkan yaklaşık 800 bin kişi görevlerinden alındı, mahkum edildi, bir kısmı da çalışma kamplarına yollandı. Böylece Mao'nun Sovyet modelinden ayrı olduğunu söylediği ve birkaç yıl içinde komünizme geçileceğini vadettiği “Büyük İleri Atılım” dönemi başlatıldı. Bu çerçevede, tarımsal alanlarda kolektif çiftliklerden çok daha büyük komünler kuruldu; yaygın bir inşaat hamlesine yönelik olarak işgücü seferber edildi; komünlerde sosyal hizmetler yaygınlaştırıldı; (Sovyet sisteminin ürünü olan dev fabrikalar yerine) küçük işletmeler özendirildi;

maddi teşviklere ve kamu sektöründeki prim ödemelerine son verildi; kırsal kesimdeki açık pazarlar kapatıldı; ekonomik karar alma süreçlerinde ademi merkeziyetçilik uygulanmaya başladı; ileri sınai teknolojinin yanı sıra geleneksel basit teknikler de devreye alındı.

Bu önlemler, 1958 yılının iyi hasatıyla birleşince ekonomide hızlı bir gelişme gerçekleşti. Aynı yıl, yedi gün çalışmayı öngören emek seferberliği çerçevesinde, kamu sektöründe 30 milyon yeni işçi istihdam edildi. Aynı şekilde kırsal kesimde milyonlarca çiftçi topraktan uzaklaştırılarak yerel fabrikalarda (gerçekte çoğu “arka bahçe atölyelerinde”) çalıştırılmaya başlandı. Üretim gerçekten de hızlı bir şekilde arttı. Ancak kısa bir süre sonra, merkezi planın unutulması sonucunda üretimde sektörler arası dengesizlikler ortaya çıktı, pek çok işe yaramaz ürün işletmelerin elinde kaldı. Öte yandan kırsal kesimdeki ürünlerin büyük bölümüne devletin el koyması ve buna eşlik eden kötü hasatlar (1960), besin tedarik zincirini zayıflattı ve açlığın yaygınlaşmaya başlamasına neden oldu.

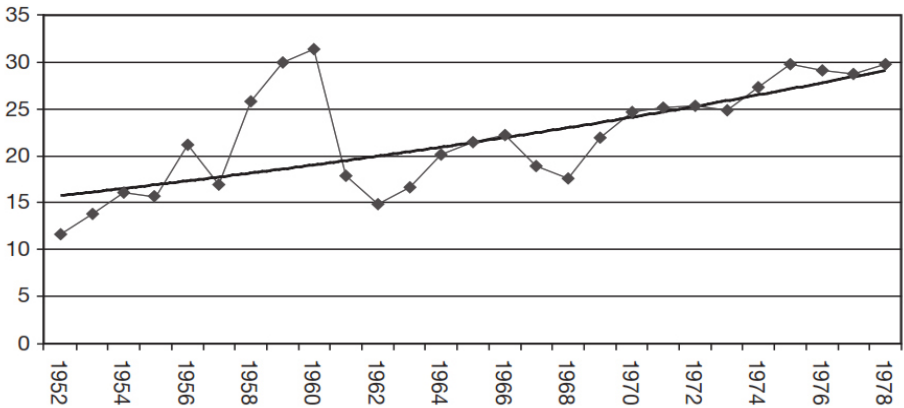
Bunun sonucunda ÇKP liderliği 1961 başlarında ekonomi politikasında değişikliğe gitmek zorunda kaldı. Yatırımlar kısıldı, 20 milyon kadar işçi köylerine geri gönderildi. Kırsalda büyük komünler daha küçük birimlere bölünerek yeniden düzenlendi. Sanayide primler ve maddi teşvikler yeniden yürürlüğe kondu. Küçük işletmeler kapatılıp bunlar daha büyük ve verimli tesislerde toplandı. Ekonominin kontrolü yeniden merkezleştirildi. Kıtlığa karşı hemen hemen tüm temel ürünler karneye bağlandı. Tarımda verimliliği arttırmaya yönelik önlemler alındı (1950’lerde tahıl ihraç eden ülke dünya pazarlarından tarım ürünleri ithal eder duruma gelmişti). Büyük İleri Atılım döneminde kapatılan pazarlar, kentlere köy ürünlerinin tedariki amacıyla yeniden serbest bırakıldı. Bu kriz kontrolü politikası 1964 boyunca uygulanırken bir yandan da unun döneme ilişkin yeni politikalar tartışılmaya başladı.

Bu arada Sovyetler Birliği’nden uzaklaşan Çin, bir yandan da ABD emperyalizminin Vietnam’daki saldırısının baskısı altındaydı. Ekonomik krizin görece kontrol altına alındığı bir dönemde (1964 sonları), Mao Çin’in tam bağımsızlığını ve tek başına ayakta kalabilirliğini gerçekleştirmek amacıyla, ülkenin uzak bölgeleri de içeren dört bir yanında fabrikaların kurulması ve demiryolu ağlarıyla birleştirilmesi seferberliğine yönelik olarak “Üçüncü Cephe” politikasını uygulamaya koydu. Bir anlamda

Büyük İleri Atılım stratejisi yeniden yürürlüğe konmuş ve bu amaçla tüm parti ve ordu bürokrasisi bu yönde seferber edilmişti. Yatırımlar hızlanmış ve üretim artmıştı, ama bu süreç Mao'nun tekrar ve ani bir kararlar Kültür Devrimi'ni yürürlüğe koymasıyla kesintiye uğrayacaktı.

ÇKP'nin devrimin zaferinden beri ekonomi ve politika alanında çizdiği zikzaklar, o döneme değin gerçekleştirilen bütün tasfiyelere (ve infazlara) rağmen, partiyi ve devleti elinde bulunduran bürokratik kastın içinde onlarca hizbin oluşmasına ve iç çekişmelerin yaygınlaşmasına neden olmuştu. Bu durum karşısında 1966 sonlarında Mao, tüm parti liderliğinin (kendisi dışında) tasfiyesi amacıyla öğrencilerden oluşan "Kızıl Muhafızların" seferberliğine dayalı "Kültür Devrimi"ni başlattı. Aralarında gelecekte kapitalizme geçişi başlatacak olan Deng Şiaoping'in de bulunduğu çok sayıda parti lideri tutuklandı, çalışma kamplarına yollandı, Kızıl Muhafızlar'ın eline teslim edildi. Mao bunun devrim ruhunu yeniden canlandırmak amacıyla "bürokrasiye karşı savaş" olduğunu söylüyordu, ama gerçekte bürokrasi içindeki muhaliflerine karşı örgütlediği parti ve devlet içi bir Bonapartist bir darbeydi (bunun böyle olduğu, seferberliğin işçi sınıfının içinde de yayılması karşısında, iki yıl sonra baskı gücü olarak orduyu da kullanarak "Kültür Devrimi"ne son vermesinden belli olacaktı). Bu arada Üçüncü Cephe ekonomi politikaları uygulanmaya devam edecek, sanayide ve tarımda başlangıçta bir düşüş olmakla birlikte bundan ekonomi fazlaca etkilenmeyecekti.

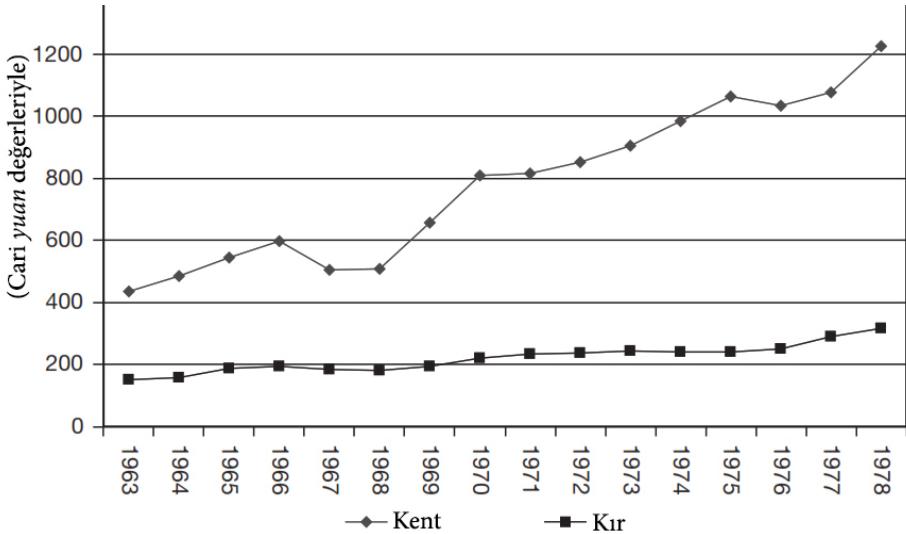
Grafik 2: Sabit yatırımların GSYH içindeki payı (%olarak; cari fiyatlarla)

Kaynak: Yearbook of Economic Statistics on Chinese Industry, 2005, Pekin.

Bu dönemde Çin fiili bir olağanüstü hal içinde yaşadı. Mao'nun başındaki bürokratik klik ordusu sokağa çıkararak radikal eylemleri bastırды, Sovyetler Birliği'yle olası bir savaş hali için sınırlarda teyakkuza geçirdi. Büyük İleri Atılım dönemindekine benzer biçimde prim ve maddi teşvik sistemini kaldırdı, ekonomik karar mekanizmalarını merkezileştirdi, tekrar kırsal ve kentsel sanayiye eşgüdüm halinde geliştirme çabasına girişti. Ama Atılım döneminden farklı olarak kemer sıkma politikası bizzat ekonomik planın içine dahil edildi. Bir dönem bu politikalar hızla sonuç verdi ve üretim kapasitesi ve büyüme oranları Kültür Devrimi döneminin üzerine çıktı.

Grafik 3: Kent ve kırlardaki kişi başına GSMH, 1963-1978

Ama devlet yönetiminin işçi ve emekçi demokrasisine ve denetimine dayalı bir sistemle yerine bürokratik bir diktatörlük altında işletilmesi sonucunda 1971'den itibaren ekonomik sorunlar tekrar belirmeye başladı. Tüm kemer sıkma politikalarına rağmen, sanayideki büyüme tarım üretiminin çok üzerinde yükseliyordu. Giderek büyüyen işçi ordusu beslenme sorunlarını da beraberinde getiriyordu. Merkezi planlamadan uzak hızlı yatırımlar, ürünlerini ancak yıllar sonra verebilecek büyük sanayi kuruluşları ve inşaat projelerine akıtılıyordu. İstikrarsızlıklar politik alana

da sıçramıştı. 1971 sonlarında kültür devriminin liderlerinden ve ordu komutanı Lin Biao, ABD dışişleri bakanı Kissinger'ın temmuz ayında Pekin'i ziyaretiyle başlayan Çin-ABD yakınlaşmasının hemen ardından bir anda görevinden uzaklaştırıldı (ertesini yıl da Donald Reagan benzer bir ziyaret gerçekleştirecekti).

Böylece Çin hükümeti Zhou Enlai başbakanlığı altında ekonomi ve dış siyasette daha ılımlı politikalar izlemeye başladı. Yatırımlar durduruldu, Üçüncü Cephe'ye verilen öncelikler azaltıldı. Kapitalist dünyayla ekonomik ilişkiler yeniden geliştirilmeye başladı. Suni gübre gibi ülkenin yaşamsal ihtiyaç ürünlerinin üretimi için yabancı ülkelerle (ABD, Hollanda, vb.) anlaşmalar yapıldı. Zhou'nun sağlığının bozulması üzerine 1974 sonlarında Mao başbakanlığa, kültür devriminin kurbanlarından olup itibarı iade edilen Deng Xiaoping'i getirdi. Deng önce kültür devrimi sırasında gerçekleştirilen uygulamaların sonuçlarını yok etmeye giriştiyse de parti içi hizip mücadelelerinin sonucu 1976'da tekrar görevden uzaklaştırıldı.

1974'ten Zhou Enlai'nin Şubat 1976'da, Mao'nun da aynı yılın eylül ayında ölümüne değin parti ve devlet bürokrasisi içinde hizipler tam bir ölüm kalım mücadelesi verdiler. Mao, daha sonra "Dörtlü Çete" olarak adlandırılacak olan radikal hizbi yüreklendirmek ve kültür devriminin mirasını korumakla birlikte, bu hizip ideolojik ve kültürel alanların dışında, ekonomide herhangi bir kontrole sahip değildi. Bu dönemde ekonomi tamamen felçleşmiş halde kaldı. Ama Mao'nun ölümünün ardından üstünlüğü ele geçirerek radikal liderleri tasfiye eden sağ bürokratik yönetim, Hua Guofeng'in yönetimi altında 1975-1985 yıllarını kapsayacak 10 yıllık bir plan geliştirdi. Plan, çoğu ağır sanayide olmak üzere 120 dev işletmenin kurulmasını, yeni 10 petrol sahasının işletilmeye başlatılmasını, 30 büyük yeni enerji santralının kurulmasını ve 5 yeni limanın inşasını öngörüyordu. Bu arada ülkenin yabancı teknolojiye ihtiyacı vardı ve bu alanda ithalat izinleri çıkarılarak emperyalist ülkelerle 40 milyar dolar civarında proje anlaşmaları yapıldı. Yönetim bütün bu girişimleri, petrol alanlarından elde edeceği gelirlerle karşılayabileceğini düşünüyordu. Ama petrol alanlarından getiri umulduğu gibi çıkmadı; tek verimli gözüken Mançurya sahası da kurumaya yüz tutmuştu. Bu olgular ekonomide yeni dengesizliklere ve sıkışmalara yol açacaktı.

Nihayet, Aralık 1978'de toplanan ÇKP 11. Merkez Komitesinin "Üçün-

cü Oturumu”nda kapitalizm yanlısı Deng Xiaoping liderliğe getirildi. Kültür Devrimi döneminin kapatılması, parti içi tartışmalara izin verilmesi, tarımda özelleştirmelere gidilmesi, dış ticarete merkezi yönetime son verilmesi, ekonominin dışa açılması gibi kararlar alındı. Deng’in yönlendirici sloganları “Bir ülke, iki sistem” ve “Zenginleşme muhteşemdir” idi. Çin’de kapitalizme geçiş dönemi başlıyordu.

Kapitalizmin restorasyonu

1952-78 yılları arasında Çin'in sanayi üretimi ortalama yıllık %11,5 düzeyinde artmış; sanayinin GSYH içindeki payı %18'den %44'e yükselmiş; tarımın payı ise %51'den %28'e gerilemişti. "Atılım" dönemi sırasında ülkede o döneme kadar bulunmayan, elektrik jeneratörü, kimyasal gübre ve motorlu taşıtlar gibi yepyeni sektörler kurulmuştu. Bu dönemdeki gelişmesi sonucunda Çin'in toplam sermaye stoku, beş kat daha büyüyerek (2011 yılı dolar değeri üzerinden) 521.429 milyar dolardan 2,76 trilyon dolara yükseldi. Merkezi planlı kalkınma programı sayesinde elde edilen bu sermaye birikiminin, 1978 yılıyla birlikte ülkedeki kapitalizmin inşasına ne denli ciddi bir altyapı hazırlamış olduğu anlaşılabilir. Gene de bu "kalkış noktasının", bugün dünya liderliği için çekiştiği ABD ekonomisinin 1978'teki sermaye stoku (22,8 trilyon dolar) karşısında oldukça yetersizdi.³ 1970'lerin sonlarında Çin'in dünya ticareti içindeki payı ancak %1 dolayındaydı. Bu olgular Çin bürokrasisinin elinde kapitalizme geçiş için kullanabileceği temel verilerdi. Ancak bu geçiş yavaş gerçekleşti⁴ ve

³ FRED Graph Observations, <https://fred.stlouisfed.org/series/RKNANPCNA666NRUG>

⁴ Bu "yavaşlık", 1980 sonlarından itibaren derhal serbest piyasa kurallarının yürürlüğe sokulduğu Rusya ve Doğu Avrupa ülkelerinde görülen restorasyon süreciyle karşılaştı-

ekonomi 1990'ların ortalarına kadar esas olarak bir piyasa sosyalizmi çerçevesinde yönlendirildi.

Geçiş dönemi politik açıdan da sancılı oldu. Deng liderliğindeki parti yönetimi bürokrasi içinde kümelenmiş olan hiziplere karşı sert önlemler aldı ve liderliğe kapitalist restorasyon için gerekli olan monolitik yapı kazandırmaya çalıştı. "Dörtlü Çete" 1981'de, Kültür Devrimi sırasındaki eylemleri nedeniyle yargılandılar ve mahkum edildiler; Mao'nun ölümünün ardından 1976-81 arasında ÇKP başkanlığı ve başbakanlık yapan Hua Guofeng emekli edildi; 1982-87 döneminde ÇKP genel sekreteri olan burjuva liberalizmine karşı yeterli mücadele etmediği gerekçesiyle görevden alındı; 1987-89 döneminde genel sekreterlik görevini üstlenen Zhao Ziyang ise, Tiananmen ayaklanması (1989) karşısında hoşgörülü davrandığı suçlamasıyla sürekli ev hapsine alındı. Bu arada 1960-70 yıllarında yolsuzluklara karıştığı iddia edilen pek çok parti ve devlet bürokrati 1983-84'te tasfiye edildi, büyük bölümü hapse mahkum edildi. Deng Şiaoping böylece bürokratik diktatörlüğün bekasını garanti altına alıyor, sosyalist ekonominin işçi demokrasisi altında yeniden düzenlenmesini değil, kapitalizmin Stalinist bir önderlik altında restore edilmesini hedeflediğini göstermiş oluyordu.

İşin ilginç yanı, bürokrasinin girişmekte olduğu kapitalist restorasyonu "sosyalizmin ilk aşaması" olarak kabul ve tarif etmesiydi. Bu yaklaşımı (*gaige kaifang* – reform ve açılma) 1987'de ifade eden Zhao Ziyang'a göre Çin toplumu aslında sosyalistti, ama ekonomik açıdan diğer kapitalist ülkelerin çok gerisinde bulunduğundan onları yakalayabilmek için üretici güçlerin uzun bir gelişme dönemine ihtiyaç vardı; bu süreçte sanayinin ve ticaretin geliştirilmesi ve üretimin modernleştirilmesi gerekiyordu; bu yüzden sınıf mücadelesi uzun bir süre daha sürecekti, ama bu artık temel çelişki değildi.⁵

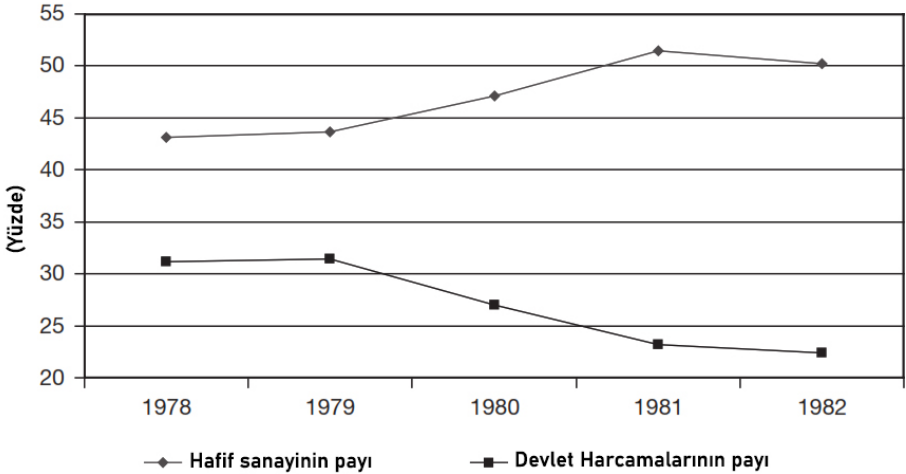
1978-82 ("Yeniden Düzenleme") döneminde ekonomide uygulanacak olan ana fikir, yatırımların getirisi düşük sektörlerden (savunma, meta-

rıldığında böyledir. Yoksa kapitalist üretim tarzının egemen hale gelmesinin neredeyse yüz yılı aşkın bir zaman aldığı İngiltere ve Fransa gibi ülkelerle karşılaştırıldığında, Çin'deki inşa süreci tarihsel bir eşik atlama olarak kabul edilebilir (elbette sosyoekonomik açıdan geriye doğru bir sıçrama).

⁵ Bkz. *Major Documents of the People's Republic of China*. 1991, Pekin, Foreign Languages Press.

lurji ve makine sanayisi), daha verimli alanlara (dayanıklı tüketim malları ve tarım ürünleri) kaydırılmasıydı. Halkın yaşam koşullarını iyileştirmeyi hedeflediği söylenen bu politika sistematik reformlardan ziyade yapısal bir dönüşüm anlamına geliyordu. Aynı dönemde, özelleştirmelere gidilmemekle birlikte mülkiyet yapısında da değişiklikler gerçekleştirildi. 1981 sonlarında kolektif çiftliklerde seferber edilmiş olan üretim gruplarının yaklaşık yarısı geri çekildi ve aile çiftçiliği tekrar ihya edildi. Özel sanayi üzerindeki denetimler de sessizce kaldırıldı. Bazı devlet işletmelerinden verimliliği artırmaya yönelik iyileştirmeler yapılmaya çalışıldı. Kent emekçilerinin ücretlerinde 1963'ten beri süren dondurma işlemi kaldırıldı. Daha önemlisi kamu işletmelerine karlarının büyük bölümünü ellerinde bulundurma ve çalışanlarına prim verme hakkı tanındı. Bu işletmeler ayrıca planda belirtilen kotayı karşıladıktan sonra ellerinde kalan ürünleri serbest piyasada satabileceklerdi. Özetle bu dönemin politikası özelleştirme değil, liberalleşme oldu. Dönemin en önemli karar ve uygulamalarından birisi de 1979'dan başlayarak Özel Ekonomik Bölgelerin kurulmasıydı (Shenzhen, Zhuhai, Shantou ve Xiamen kentlerinde). Bu "serbest" bölgelerden beklenen, doğrudan dış yatırımları çekmek, ihracatı canlandırmak ve içeri teknoloji transferi gerçekleştirebilmektir.

Grafik 4: Yatırımların GSYH içindeki payı

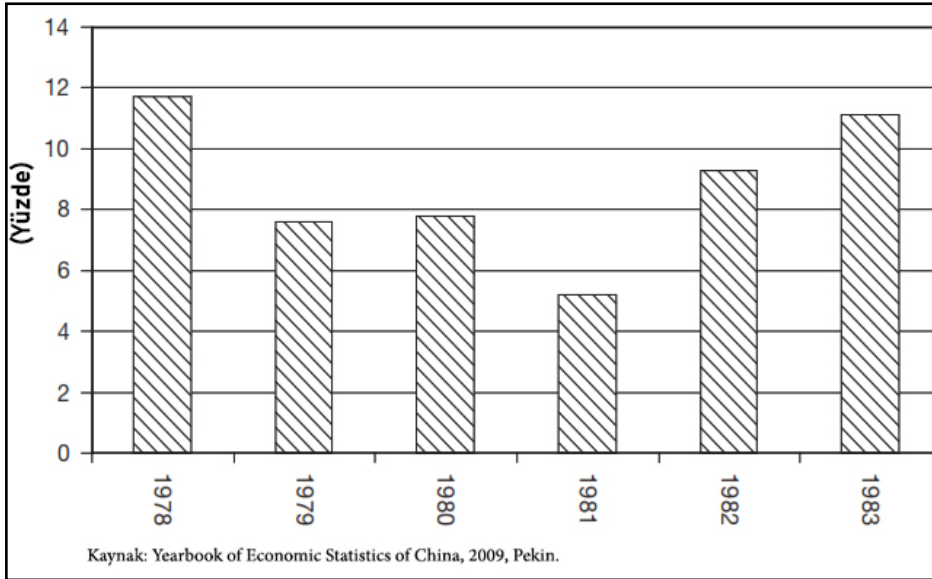

Kaynak: Yearbook of Economic Statistics of China, 2009, Pekin.

Gerçekte, devlet harcamalarının azaltılması ve kaynakların daha “verimli” alanlara kaydırılması politikası Dünya Bankası’nın önerdiği klasik yapısal düzenleme önerisinden başka bir şey değildi. Bu uygulamanın sonucunda harcamaların GSYH içindeki payı 1979’daki %31,5’luk payı 1980’de %22’ye düşürüldü. Sanayi üretimi hafif sanayiye doğru kaydırıldı ve bunun GSYH içindeki payı aynı dönemde %43’ten %51’e çıkarıldı. Üçüncü Cephe dönemi askeri harcamalarında ve tarım makineleri sanayisinde ciddi kesintilere giderken, bu dönüşümden en fazla yararlanan sektör tekstil oldu (brüt sınai çıktı içindeki payı %12,4’ten %16,7’e yükseldi.

Bu politikaların bir önemli sonucu GSYH’nın büyüme oranındaki ciddi düşüş oldu. 1978’deki büyüme oranı %12 dolayındayken bu oran 1981’de %5,3 olarak gerçekleşti.

Grafik 5: GSYH Büyüme oranları 1979-1983 (cari fiyatlarla %)

Bu kuşkusuz ciddi bir düşüştü. Deng kligi bu durumu “Yeniden Düzenleme” yanlılarını kenara iterek “yapısal reformcuların” yanlılarının hakiyetini sağlamak amacıyla kullandı. Bunlara göre serbest piyasa ekono-

misini sosyalist hedeflerle bütünleştirmek mümkün ve gerekliydi. Şöyle diyordu Deng:

“Artık doğru yaklaşımın dış dünyaya açılmak, planlı bir ekonomiyi piyasa ekonomisiyle birleştirmek ve yapısal reformlar yapmak olduğu açıktır. Bu, sosyalizmin ilkelerine aykırı mı? Hayır, çünkü reform sırasında iki şeyden emin olacağız: Birincisi, ekonominin kamu sektörünün her zaman baskın olmasıdır; diğeri ise ekonomiyi geliştirirken ortak refah ararız, her zaman kutuplaşmadan kaçınmaya çalışırız. Yabancı kaynak kullanma ve özel sektörün genişlemesine izin verme politikaları, bir bütün olarak ekonominin temel özelliği olan kamu kesiminin hakim konumunu zayıflatmayacaktır. Aksine bu politikalar, son tahlilde üretici güçleri daha kuvvetli bir şekilde geliştirmeyi ve kamu sektörünü güçlendirmeyi amaçlamaktadır.”⁶

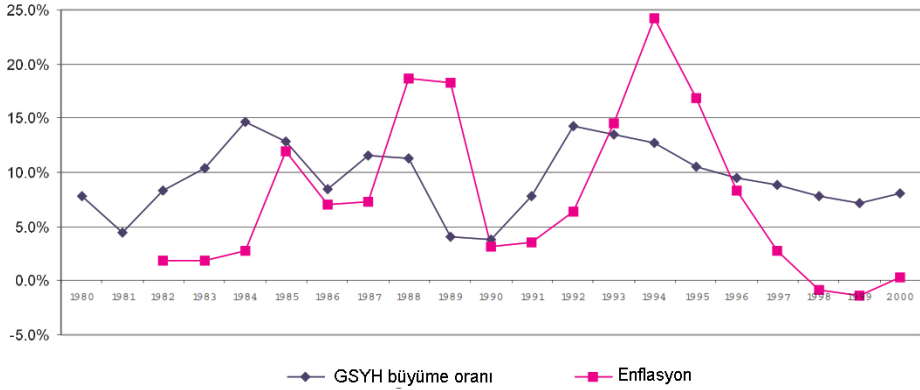
Deng bürokrasisinin 1982-92 arasında uygulamaya koyduğu “reformların” belki de en önemlileri tarımda kolektifleştirmenin terk edilmesi ve fiyat denetimlerine verili biçimiyle son verilmesi oldu. Aslında 1976-82 arasında ülkenin bazı bölgelerinde özel tarım işletmeciliğine izin verilmiş, ancak kolektif çiftliklerin ağırlığı sürmüştü. Yeni dönemde ise önce kolektif çiftliklerin daha küçük birimlere bölünerek üretkenliğin artırılması hedeflendi (1980). Ardından, kararlar kolektifte kalmak üzere, toprağın kullanım hakkı ailelere verildi (1981). Ve nihayet 1983 sonunda arazilerin %93’ünün tüm işletme hakkı ailelere bırakıldı. Ertesi yıl tüm komünler ve üretim ekipleri lağvedildi, idari işlevler yeniden tanımlanan kasabalara ve köylere devredildi. Öte yandan, ekonomik ve mali konularda karar alma süreçlerinde merkezin gücü azaltıldı, piyasa giderek dış ticarete daha fazla açıldı, kentsel sanayilerde verimlilik artırma yöntemleri (performans sistemi) uygulanmaya başladı.

Fiyat denetimlerinin serbestleşmesine gelince, bu alanda bürokrasi iki konuda (varlıklar ve ücretler) değişiklikler yapmaya yöneldi. Varlıklar (hisseler) devletin elindeydi ve bu durum 1990’ların sonuna kadar öyle kaldı. Fiyatlar (ve tabii ücretler de) serbest piyasa değil devlet tarafından belirleniyordu. Bu iki alanda da yeniden inşa döneminde bazı gevşetmelere gidilmişti ama esas değişiklikler 1980’ler ortalarından ve sonlarından itibaren başlatıldı. 1984 sonunda devlet “ikili fiyat” uygulamasını yürür-

6 Deng, X. P.; “There is No Fundamental Contradiction between Socialism and a Market Economy”; *Selected Works of Deng Xiaoping*, cilt. III, 1994, Foreign Languages Press, Pekin.

lûge koydu; buna göre işletmeler planda belirlenmiş miktardaki ürünü piyasaya devletin belirlediği fiyattan sunacak, ama planlanan miktarın üzerindeki ürünü de piyasa fiyatıyla satışa arz edebilecekti (bunun verimliliği de artıracığı düşünölmüştü). Ancak bu sistem müthiş bir yolsuzluk dalgasına yola açtı; pek çok imtiyazlı bürokrat fabrika fiyatına aldıkları ürünleri piyasa fiyatıyla satışa sunmaya başladı. İki fiyat arasındaki fark öylesine açılmaya başladı ki, örneğin plandaki fiyatı 25.800 *yuan* olan kamyonlar piyasada 63.800 *yuan*'a satılır oldu.⁷ Bu arada pek çok sanayi ve temel tüketim maddesi olmayan ürünlerin (et, balık ve sebze dahil olmak üzere) fiyatlarında liberalleşmeye gidildi, işletmelerden beklenen ürün miktarları düşüröldü. Bütün bu uygulamalar sonuçta büyümenin hızlanmasına ama aynı zamanda giderek artan bir enflasyona yol açacaktı.

Grafik 6: Büyüme ve enflasyon oranları, 1980-2000

Kaynak: IMF, International Financial Statistics, çeşitli yıllıklar.

Enflasyonun yükselmesi ve özellikle kentlerde halkın alım gücünün düşmesinin öğrencilerin ve işçilerin protesto gösterilerine yol açması üzerine Hu Yaobang parti liderliğinden alınarak (Ocak 1987) genel sekreterliğe Zhao Ziyang getirildi. Ama Zhao da, makroekonomik uygulamalarda bir miktar gevşetmeye baş vurmakla birlikte de fiyat reformunu uygulamayı sürdürdü. Bu noktada, "fiyatlarda rasyonalizasyona başvur-

⁷ Yabuki, Susumu; *China's New Political Economy*, Westview Press, 1999, Boulder, Colorado, ABD.

madığımız sürece reformları hızlandıramayız”⁸ diyen Deng’in desteğini alıyordu. 1988’e gelindiğinde ürünlerin sadece %25’inin fiyatı devlet tarafından belirleniyor, %25’ininkinin belirli bir bant aralığında oynamasına izin veriliyor, %50’sinin fiyatları ise piyasada oluşuyordu.⁹ Bunun sonucunda 1988 Şubat ayında tüketim mallarında yıllık fiyat artışı bir önceki yıla göre %11 daha fazla gerçekleşecek, Şubat 1989’da ise enflasyon oranı %27,9’a ulaşacaktı. Bazı ürünlerde ise bu oran çok daha yüksek olacaktı: Sebze fiyatlarında %48, et, tavuk ve yumurta fiyatlarında ise %44.¹⁰ Parti yönetimi bu enflasyon sarmalını kırabilmek için mali ve parasal daralmaya gidecek (1988-89), bu da büyüme oranında ani bir düşüşe yol açacaktı (Grafik 6).

1988-90 arasında uygulanan makroekonomik daralma politikaları sonuçta bürokrasinin beklediği sonucu verecekti. Ama bütün bu liberal kapitalist reformlar 1989 yılının 15 Nisan ve 4 Haziran tarihleri arasında başta Pekin olmak üzere Çin’in pek çok yerinde öğrencilerin ve işçi sınıfının büyük bir ayaklanmasına çarptı. Emekçi yığınlar ve aydınlarla birlikte öğrenciler, hayat pahalılığına, iş kayıplarına ve parti ve devlet yönetimindeki yozlaşmaya yol açan reformlara karşı seferber oldular. Bu ayaklanma karşısında ne yapılacağına dair parti liderliği bir kararsızlık geçirmekle birlikte 3 Haziran gecesinden başlayarak şiddetli ve kanlı bir baskı hareketi düzenledi. 4 Haziran’da Tiananmen Meydanı’na tanklarla giren ordu birlikleri kitlenin üzerine ateş açtı ve resmi kaynaklarına göre 200-300, Çinli öğrenci örgütlerine ve Çin Kızılhaç’ına göre ise 2.000-3.000 arasında göstericiyi katletti. Deng Ziyoping, Stalinist devletin kapitalizmin inşasında kararlı olduğunu tüm dünyaya kanıtlıyordu.

Deng liderliğini korkutan sadece içerdeki devrimci ayaklanma değil, aynı zamanda dünya ölçeğinde gerçekleşen gelişmelerdi. 1989’da Doğu Avrupa ülkelerinde devrimci ayaklanmalar başlamış Polonya, Doğu Almanya, Çekoslovakya, Macaristan ve Bulgaristan’da Stalinist bürokratik rejimler yıkılmıştı. Ocak 1991’de ise ABD öncülüğündeki emperyalist ittifak Irak’ı işgal ederek dünya egemenliğinin perçinlenmesi yönünde karşıdevrimci bir hamleye girişmişti. Aynı yılın sonunda da Sovyetler Birli-

8 Deng, X. P., *a.g.y.*

9 Dünya Bankası, *China – Strategies for Reducing Poverty in the 1990s*. 1992, World Bank, Washington, DC.

10 *ibid.*

ği devlet başkanı Mihail Gorbaçov'un istifa etmesinin ardından Sovyetler Birliği'ni oluşturan cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını ilan etmişler, böylece Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği dağılmıştı. Tüm bu gelişmeleri kendi iktidarı için tehdit olarak algılayan Çin bürokrasisi ise, ülkede herhangi bir devrimci ayaklanmaya imkan tanımamak amacıyla (baskı politikalarının yanı sıra), Deng'in önerileri doğrultusunda ekonomide piyasa kurallarını tam anlamıyla işleterek ve makroekonomik daralma politikasından vazgeçerek üretimi artırmaya, böylece büyümeyi hızlandırmaya girişme kararı verecekti. Bürokrasi sanayi sektöründeki etkinliği artırmanın yolunu ticaret ve yatırım alanlarında ülkenin dışa açılmasında, yani kapitalizmin tümüyle ihyasında görüyordu. Deng, 1991-92'de gerçekleştirdiği ünlü "Güney Turu"nda "Reformların ilerletilmesinde ve dışa açılarak deneyim sahibi olmakta daha cesur olmalıyız. Ayağı bağlı kadınlar gibi davranamayız..." diyordu.¹¹

Bürokrasi için bu yolda atılacak adım mali ve parasal alanlarda genişleme politikasının izlenmesi gerekiyordu. Böylece gerçekleştirilecek olan kamu sermaye inşası ekonomiyi 1990 öncesi durgunluktan çıkararak iki yıl içinde %15'e yaklaşan büyüme oranlarına ulaştıracaktı. Bunun enflasyon üzerindeki kırbaçlayıcı etkisi ise mali merkezileştirmeye aşılma yoluna gidildi. Ayrıca büyüme oranı 1990'ların sonlarında %9 düzeyine çekildi. 1997 başında Deng öldüğünde enflasyon frenlenmişti.

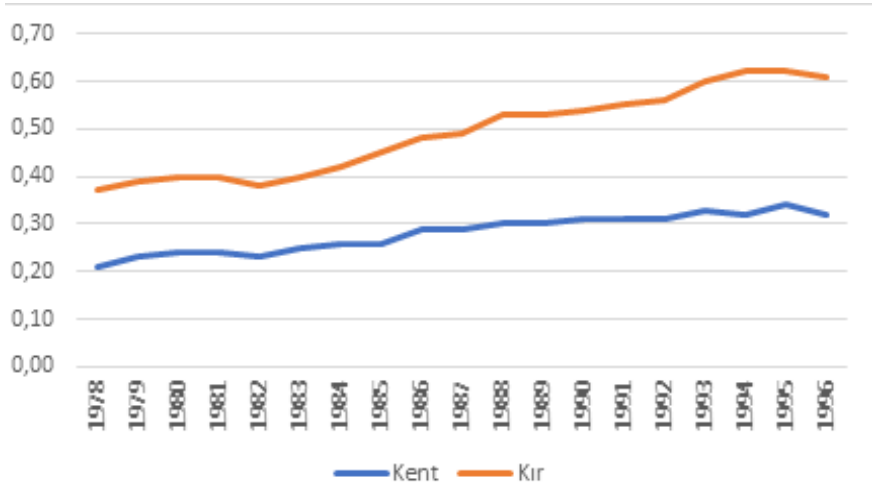
Çin'de işçi devletinin yıkılarak kapitalist devletin inşasına ilişkin eğer somut bir tarih belirlenecek olursa, bunun büyük olasılıkla, kapitalist ekonominin temellerin atılmasının karar altına alındığı ÇKP 11. Merkez Komitesinin "Üçüncü Oturumu"nun gerçekleştiği Aralık 1978 olduğu söylenebilir. Bunu elbette bürokrasi içi çekişmeler, kapitalist reformlara direnen kitle mücadeleleri ve ekonomik ve sosyal politika uygulamaları izledi. 1997'ye gelindiğinde ise restorasyon süreci neredeyse tamamlanmıştı.

Kolektif tarım tamamen ilga edilip yerine küçük ölçekli tarım geçirilmişti. Dünyaya açılan ekonomi, giderek büyüyen ölçekte yabancı yatırım çeker ve dünyaya ucuz ve düşük kaliteli imalat ürünleri ihraç eder hale gelmişti. Kırsal sanayi son on beş yıl içinde ciddi bir büyüme yaşamıştı. Bu arada hemen hemen tüm ürünlerin fiyatı piyasa koşullarında belirlenir hale gelmişti. Giderek artan sayıda özel firma ekonomiye dahil olu-

11 Deng, X. P., *a.g.y.*

yordu. Bununla birlikte özellikle ağır sanayide kamu işletmeleri ağırlıkta-
taydı. Öte yandan gümrük tarifeleri (1980'lerin altında olmakla birlikte)
henüz yüksekti, küresel entegrasyon için yeterli düzeyde değildi. Şangay
ve Şenzen'de kurulan borsalar güçsüzdü. Gelir eşitsizliği 1980'lere göre
çok daha yüksek olmakla emperyalizmin belirlediği "birlikte uluslararası
standartlar" açısından "aşırı" boyutlarda kabul edilmiyordu. Çin kapi-
talizminin küresel ekonomiye tam katılımı için Stalinist bürokrasi yeni
adımlar atacaktı.

Grafik 7: Gini gelir eşitsizliği katsayısı, NBS

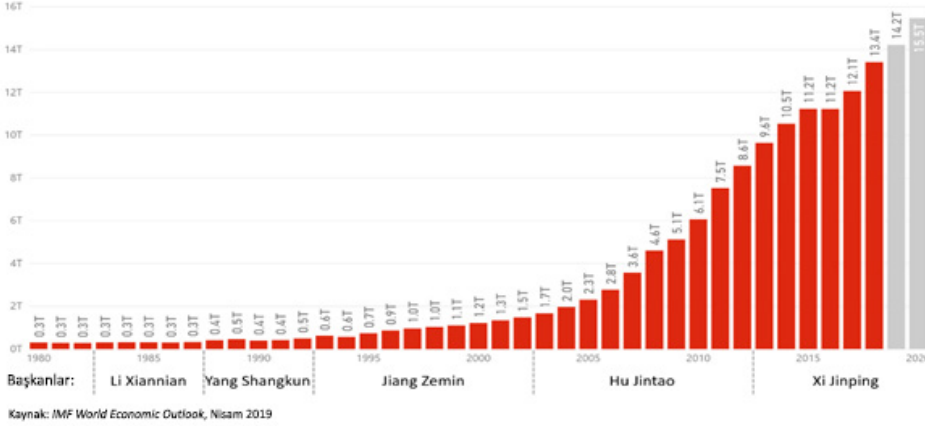

Kaynak: National Bureau of Statistics, ABD.

Küreselleşme dönemi

Deng'in 1997 başındaki ölümü, Çin kapitalizmini tüm makroekonomik öğeleriyle dünyaya açılmasını talep eden parti bürokrasisi kesiminin önündeki son engelin de ortadan kalkması anlamına geldi. Deng'in kligi kapitalist uygulamaları bir tür "piyasa sosyalizmi" çerçevesinde tutmaya çalışırken, Jiang Zemin liderliğindeki kesim (tabii "sosyalizm" sözcüğünü terk etmeden!) ülkenin küresel kapitalizm içine yerleşmesini savunmaktaydı. Yeni liderliğin, arzuladığı yapısal dönüşümler için ilk önemsedığı ise makroekonomik istikrar oldu. Bu nedenle ilk elde büyüme oranları görece düşük tutuldu, beş yıllık plana sadık kalındı. Dönemin planlamacılarının hedefi yeni yüzyılın başına kadar büyüme oranlarının %10 civarında tutulmasıydı, zira 1990 başlarındaki deneyimden %14 dolayındaki enflasyonu tetikleyen büyüme oranının sürdürülebilir olmadığını fark etmişlerdi.

Grafik 8: Gayri Safi Milli Hasıla (cari fiyatlarla; trilyon dolar)

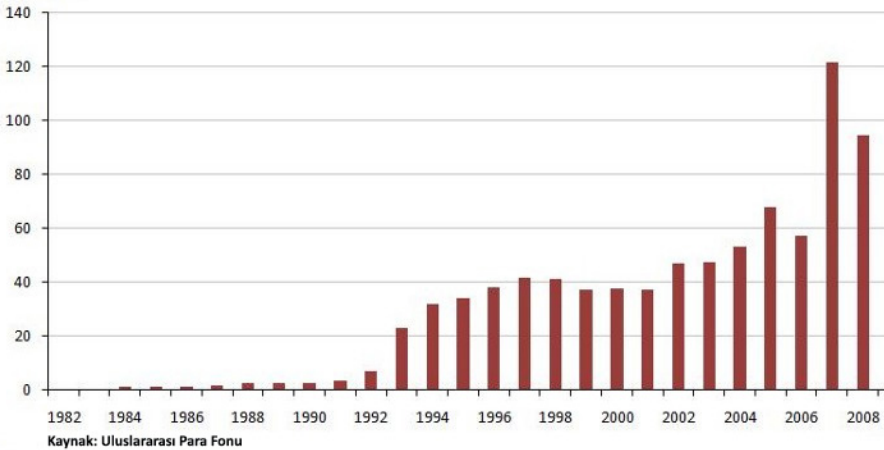
Parti ve devlet bürokrasisi içinde dönemin en önemli tartışmalarından birisi, otoriter yapının gevşetilmesi üzerinedir. Ne var ki, Rusya'da doğrudan parlamenter sisteme geçişin yarattığı kaos, Çinli liderlerin bu "gevşemenin" devletin ve partinin yapısı üzerinde değil, ekonomi alanında gerçekleştirilmesi yönünde olmasını istemeye yönlendiriyordu. Onlara göre "demokrasi" ancak ekonomik koşulların iyileştirilmesiyle söz konusu olabilirdi; bu anlamda Mao'nun alt yapıyı üst yapının belirlediği yolundaki tezinden de bir kopuşu ifade ediyordu. Deng'in son günlerine kadar yönetim her alanda otoriter olmayı bir anlamda sürdürmüştü ve ekonomik planlamaya (dönem dönem hedeflerden ayrılmalar olmuş olsa bile) belirli oranlarda sadık kalınmıştı. Ama şimdi yeni liderlik Çin kapitalizminin küreselleşmesini Stalinist devlet yapısının diktatörlüğü altında gerçekleştirmeyi hedefliyordu.

Yeni liderliğin karşılaştığı ilk önemli sorun, Temmuz 1997'de başlayan Asya Mali Krizi oldu. Kriz Tayland'da devasa bir spekülasyon sermaye kaçışı ve ardından döviz depresyonu biçiminde patlak vermiş, ardından hızla resesyon ve döviz depresyonları biçiminde tüm Güneydoğu Asya ve Güney Kore ve Japonya'ya yayılmıştı. Bu durum Çin'e ihracat düşüşleri ve spekülasyon biçiminde yansımış, aynı zamanda diğer ülkelerde olduğu gibi parasının değeri de düşmüştü. Yönetim bu krize iki şekilde yanıt verdi: Birinci olarak, diğer ülkelerin aksine, parasının (renminbi) ABD

doları karşısındaki değerini sabitledi. İkinci olarak da, krizin istihdam ve gelirler üzerindeki baskısını o güne değin tüm dünyada görülmüş olanın ötesinde Keynesçi mali ve parasal politikalarla azaltma yoluna gitti. Bu politikalar esas olarak toplumsal istikrarı korumaya yönelikti, ama aynı zamanda Doğu Asya'daki genel ekonomik faaliyeti sürdürme ve yerel paralar üzerindeki baskıyı hafifletme işlevi de görüyordu. Bu politikaların elbette çeşitli olumsuz sonuçları oldu: Net ihracat düştü, bütçe ve ticaret açıkları verildi ve renminbi ve Hong Kong dolarına karşı spekülasyon yaygınlaştı. Ancak Çin'in bu stratejisi sayesinde bir süre sonra Doğu Asya ekonomisi yeniden canlandı.

Öte yandan, Deng sonrası yönetimin ilk girişimlerinden birisi, 1970 sonlarında başlatılmış olan fiyat liberalizasyonunu hızlandırarak sürdürmek oldu. Bu süreç 2003 yılında tamamlanacaktı. O yıl (OECD raporlarına göre) üretici fiyatlarının %87'si, tüketici fiyatlarının (perakende satış) %96'sı ve tarım maddeleri fiyatlarını %97'si piyasada belirlenir hale geldi. Aynı şekilde özel sektörün yaygınlaşması da sürdü. 2003 yılında tarım dışı sektörde yaratılan katma değer %57'si özel sektör firmaları tarafından gerçekleştirilir oldu (1998'dekinden %43 daha fazla).

Grafik 9: Çin'e yapılan Doğrudan Dış Yatırımlar (milyar dolar)

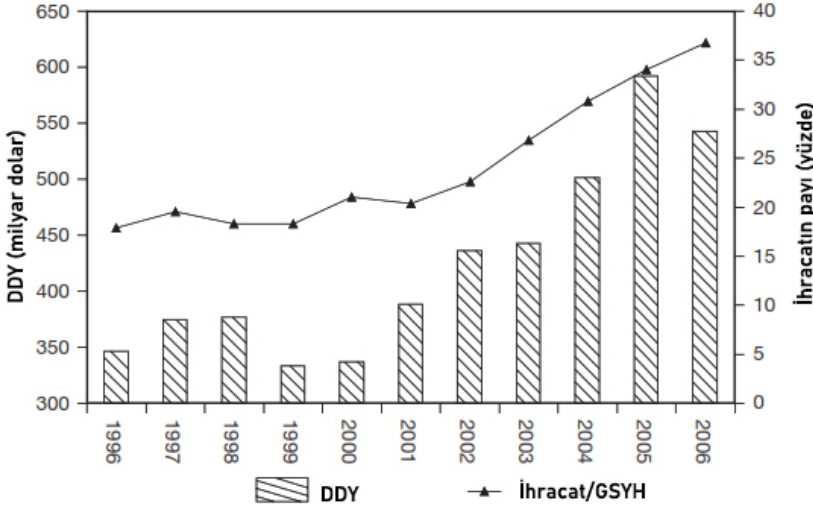
1996 öncesinde de liberalizasyon politikaları izlenmekteydi (örneğin, özel ve yabancı şirket kuruluşlarının teşvik edilmesi), ancak Deng sonrası

ekonomi politikası kamu şirketlerinin özelleştirilmesi üzerinde yoğunlaştı. Öte yandan 2001'de Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) katılımı sağlanarak geri kalmış olan bütün gümrük duvarları yok edildi, Çinli firmalar küresel çapta rekabete açıldı. DTÖ'ne katılmanın politik bir amacı da ülkenin geri dönüşsüz biçimde kapitalizme geçmiş olduğunu tüm dünyaya ilan etmektir. Yeni yönetimin bir başka dönüştürücü kararı da, özellikle kentlere ucuz emek gücü sağlamak amacıyla iç göç sınırlamalarının kaldırılması oldu.

Bu noktadan sonra Çin özellikle yabancı yatırımlarının ve teknoloji transferlerinin ağırlığında hızlı bir büyüme dönemine girdi. (Grafik 9)

Öyle ki 1990-2013 yılı arasında Çin'deki yabancı sermaye stokunun ülke GSYH'sına oranı %0,5'i olmaktan çıkıp %10,4'ü durumuna geldi. Aynı şekilde, bir yandan doğrudan dış yatırımlar büyürken buna bağlı olarak da ülke ihracatının GSYH içindeki payı da arttı.

Grafik 10: Çin'e yapılan Doğrudan Dış Yatırımlar ve ihracatın GSYH içindeki payı

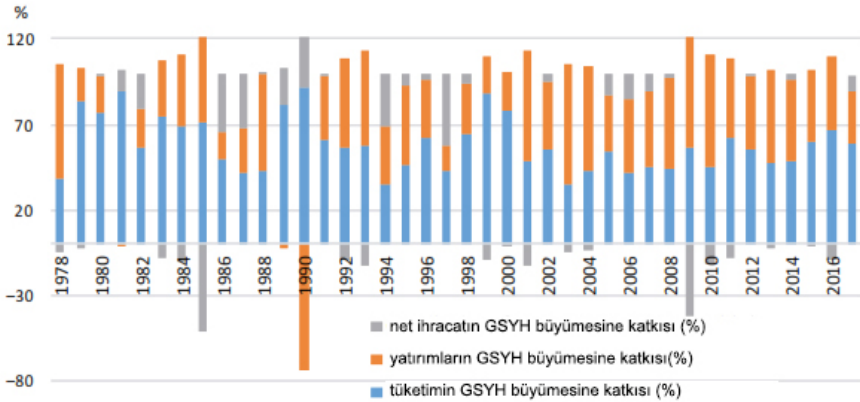

Kaynak: Çin Devlet İstatistik Bürosu, (çeşitli yıllıklar)

2008 küresel krizi patlak verdiğinde Çin, GSYH büyüklüğü bakımından dünya sıralamasında 7. sıraya yükselmiş durumdaydı (2003'ten beri

%10'un üzerinde büyüme hızları gerçekleştirmişti). Ağustos 2008'den itibaren ise büyüme hızı ani bir düşüşe geçti. Çin yönetiminin krize karşı temel yanıtı, ekonomik canlılığı sürdürebilmek amacıyla kamu kaynaklı yatırım programları geliştirmek oldu. Kasım 2008'de ilan ettikleri çok kapsamlı programı üç ay içinde yürürlüğe soktular. Tüm parti ve devlet kadrolarının harekete geçirildiği merkezi (devlet bankaları da dahil olmak üzere) uygulamalar kısa sürede etkisini gösterdi ve Çin ekonomisi 2009'un ikinci çeyreğinde toparlanma sürecine girdi. Aslında hükümetin yürürlüğe koyduğu program bir anlamda Çin'in ekonomi politikalarında stratejik bir dönüşümü de ifade ediyordu. Çin liderliği sadece ihracata dayalı bir ekonominin sürekli bir istikrara kavuşamayacağını fark etmişlerdi. Böylece politika yapıcılarını iç tüketimi teşvik edici önlemlere başvurdular. Vergi kesintilerine yöneldiler ve özellikle taşra bölgelerinde tüketimi artırmak amacıyla fiyat indirimleri (otomobil ve elektrikli ev aletleri de dahil olmak üzere) yaptılar. Ayrıca konut sektörüne teşvikler sağlayarak onun çevresindeki ağır sanayinin canlanmasını sağladılar.

Grafik 11: İhracat, yatırım ve tüketimin büyümeye katkısı (%)

2009'un başlarında da çok geniş bir kredi teşvik programı yürürlüğe koydular. Kamu finans sistemi yatırım projelerine ve kamu şirketlerine büyük miktarlarda parasal destek sağlayarak (4,6 trilyon renminbi; yaklaşık 700 milyar dolar) ekonomideki düşüşü frenlemeyi ve kısa bir süre sonra tekrar canlanmayı olanaklı kıldı. Bununla birlikte yukarıda da

belirttiğimiz gibi, Çin liderliği ekonomik politikalarda yeni bir stratejik döneme girdi. Bu yeni aşamada büyüme hızı yavaşlatılarak makul bir düzeyde tutulacak ve ekonomide verimlilik artışları aranacaktı. Bu politikaların başlatıcısı, Hu Jintao liderliği altında başbakan yardımcılığı yapan Li Keqiang oldu. Onun uygulama ilkeleri, büyük ölçekli mali politikalardan kaçınılması, finansal genişlemenin durdurulması ve “yapısal reformların” hayata geçirilmesi doğrultusunda idi. Ama bu ilkelerin gerçekten uygulanabilir olması, ancak Kasım 2012’de ÇKP genel sekreterliğini üstlenen Şi Cinping (Li’yi başbakan yapacaktı) liderliği altında Kasım 2013’te toplanan ÇKP Merkez Komite kararları çerçevesinde gerçekleşecekti.¹²

Kararların ekonomi alanındaki en önemli maddelerinden birisi, o güne değin kaynakların değerlendirilmesinde piyasanın “temel” alınmasının yetersiz olduğu, bundan sonra ise piyasanın “belirleyici” etmen olması gerektiği biçimindeydi. Ve eğer piyasanın belirleyici olma rolü kabul ediliyorsa devletin ekonomiye müdahalesi de belirli bir çerçevede sınırlanmalıydı. Buna göre devletin görevi, makroekonomik istikrarı sağlamak, kamu hizmetlerini güçlendirmek ve yaygınlaştırmak, piyasa düzenini korumak ve piyasa hatalarını gidermek olacaktı. Finans alanında ise, özel sermayenin orta ve küçük ölçekli bankalar gibi finans kuruluşları kurmalarına izin verilecek, döviz kurlarının belirlenmesi piyasaya bırakılacak, faizlerin belirlenmesi serbest kılınacak ve renminbi temelli sermaye hesaplarının liberalizasyonu sağlanacaktı.

12 Bkz. http://www.china.org.cn/china/third_plenary_session/2014-01/16/content_31212602.htm

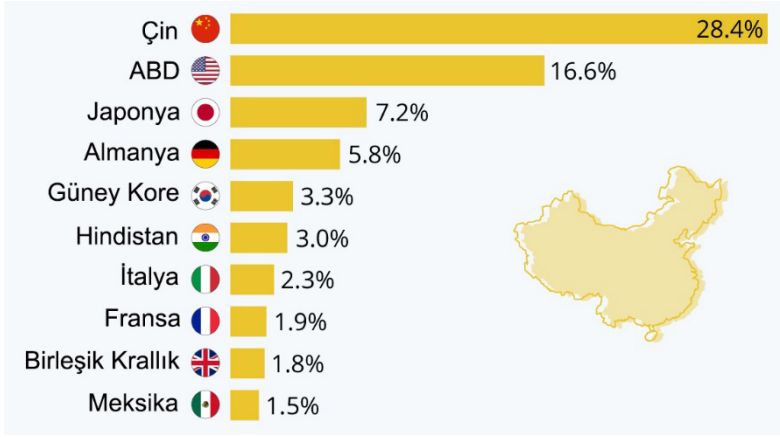
Küresel güç

Bütün bu politikalar sonucunda bugün Çin, ABD'nin ardından dünyanın ikinci büyük ekonomik gücü olarak kabul edilmekte ve tüm kıyaslamalar ABD ve diğer önde gelen emperyalist ülkelerle yapılmakta. Bu ölçeklerden birisi, ülkelerin dünya toplam GSYH'sı içindeki payı (2017 cari fiyatları uyarınca toplam 87.674 trilyon dolar). Bu toplam içinde önde gelen ülke %24,4'lük payla (13.390 trilyon dolar) ABD. Onun hemen ardından %15,4'le (12.240 trilyon dolar) Çin geliyor¹³. Bu bakımdan Çin'in dünya üretimine katkısı sadece ABD ile yarışmakla kalmıyor, aynı zamanda kendinden sonra gelen Japonya (%6,1), Almanya (%4,6) ve Büyük Britanya (%3,3) ile arasındaki farkı da büyütüyor.

İmalat sanayisinde de Çin 2019 yılında 4 trilyon dolarlık üretimle dünya toplamı içinde %28,37'lik paya sahiptir ve diğer büyük sanayilerin önünde yer almaktadır.

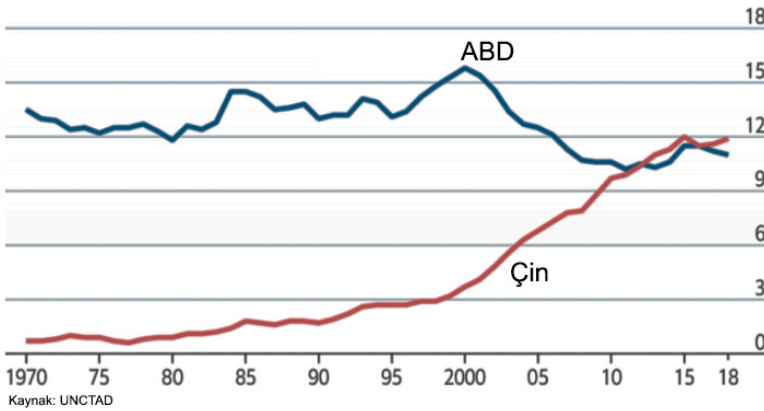
13 Bkz. <https://www.visualcapitalist.com/80-trillion-world-economy-one-chart/>

Grafik 12: Önde gelen ülkelerin dünya toplam imalat sanayisi içindeki payı (%; 2019)

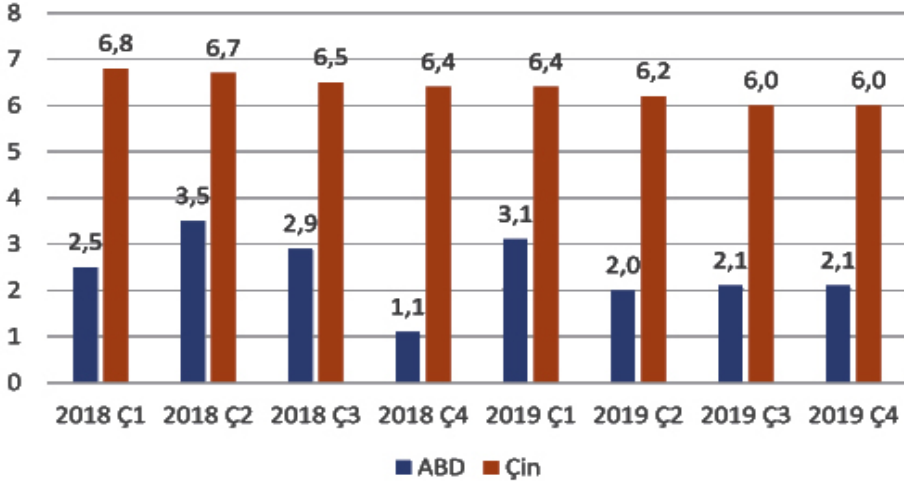
Dikkat edilmesi gereken bir başka ölçek de Çin'in dünya ticareti içinde işgal ettiği yer. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı verilerine göre Çin bu alanda %12 dolayındaki (2018) payla ABD'nin önüne geçmiş durumda.

Grafik 13: Küresel mal ticareti (toplam içinde %)

Büyüme rakamları bakımından incelendiğinde de Çin istikrarlı bir biçimde %6'lık büyüme oranlarıyla ABD'den daha hızlı gelişmekte olduğunu kanıtlamakta:

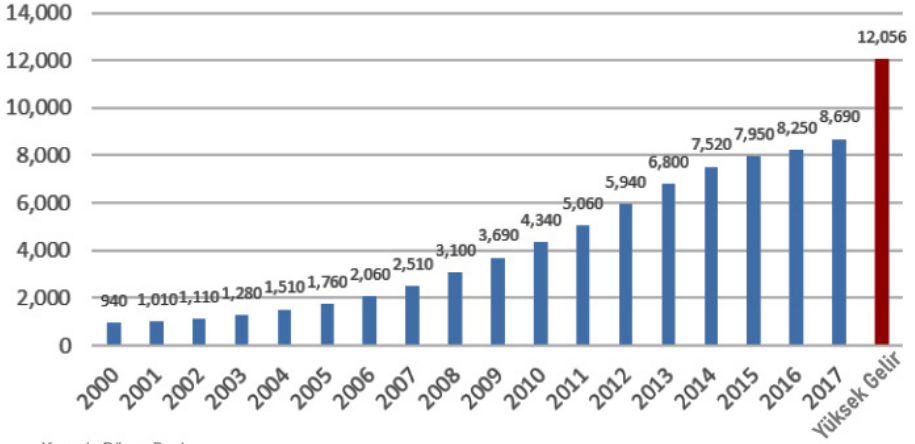
Grafik 14: ABD ve Çin'in çeyreklik bazda büyüme rakamları (2018-2019; %)

Ancak, istikrar arayışında olan ve bu yüzden büyüme hızını düşürmeyi arzulayan Çin liderliğinin de planlarını dikkate alan bazı ekonomistler, Çin'in büyüme hızının önümüzdeki yıllarda yavaşlayarak 2037 yılında %1,9 düzeyinde ABD'nin büyüme hızıyla eşit bir düzeye geleceğini öngörmektedir.

Dünya Bankası, ekonomileri kişi başına Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) göre sıralamaktadır. Buna göre Çin Halk Cumhuriyeti çok düşük gelir seviyelerinden başlayarak 1977'de "alt orta" gelir seviyesine yükselmiş, 2010'da da "üst orta" düzeye yerleşmiştir. Ülkenin 2017'deki kişi başına milli gelir düzeyi olan 8.690 dolar, "yüksek gelir" olarak kabul edilen sınırın %38,7 altındadır. Çin liderliği bu sınıra 2025 yılında ulaşmayı planlamakta, bunu gerçekleştirebilmek için de yabancı şirketlere koyduğu bazı sınırlamaları kaldırmaya yönelmektedir.

**Grafik 15: Dünya Bankası Ölçümlerine Göre
Çin'de Kişi Başına Milli Gelir (dolar)**

Kaynak: Dünya Bankası

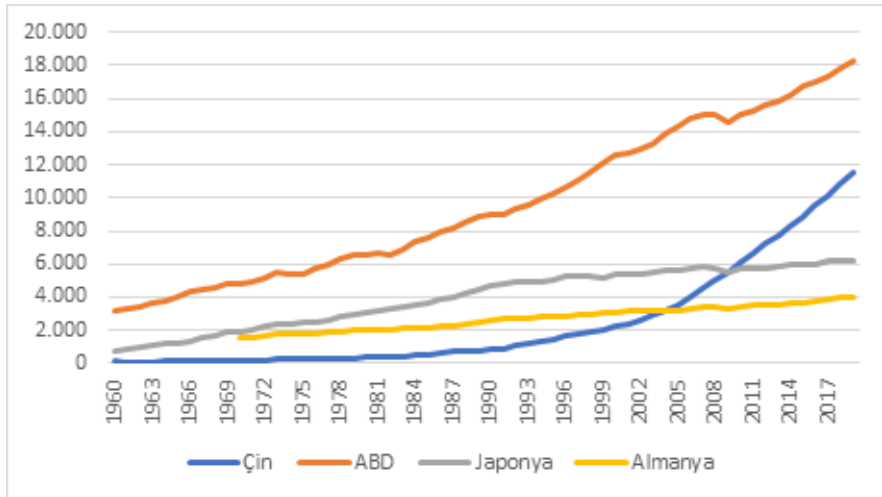
Buna karşılık Satın Alma Gücü Paritesi (PPP) ölçeği bakımından incelendiğinde Çin'in ekonomisi ve kişi başına düşen milli geliri daha yüksektir. Dünya Bankası'nın incelemelerinden hareket eden IMF, Çin'de hizmetlerin ve malların fiyatlarının ABD'dekilerin yarısı olduğunu tespit etmektedir. Bu fiyat ayarlamaları yapıldığında Çin'in GSYH'sı, nominal dolar değeri olan 13,4 trilyon dolardan, PPP temelinde 25,3 trilyon dolara yükselmektedir. IMF'ye göre bu temelde hesaplandığında Çin 2014 yılında dünyanın en büyük ekonomisi haline gelmiştir. Çin'in küresel GSYH içindeki payı 1980'deki %2,3'ten 2017'de %18,3'e yükselmiş, ABD'nin payı ise %24,3'ten %15,3'e gerilemiştir. IMF'ye göre 2024 yılında Çin ekonomisi PPP bazında ABD'ninkinden %56 daha büyük olacaktır. (Tablo 1)

Çin'in büyüme rakamları oldukça çarpıcı ve diğer ülkelerle karşılaştırıldığında küresel ekonomide işgal ettiği yeri açıklıkla göstermekte. Ülkenin Gayri Safi Yurtiçi Hasılası 2004-2009 aralığında önce Almanya'nın, ardından da Japonya'nın GSYH'larını yakalamış ve 2019 yılında 11,5 trilyon dolara ulaşarak ABD'nin (18,3 trilyon dolar) ardından ikinci sıraya yerleşmiş durumda. (Grafik 16)

Tablo 1: Çin ve ABD'nin nominal dolar ve Satın Alma Gücü Paritesi temelinde GSYH ve kişi başına milli gelirlerinin karşılaştırması (2018)

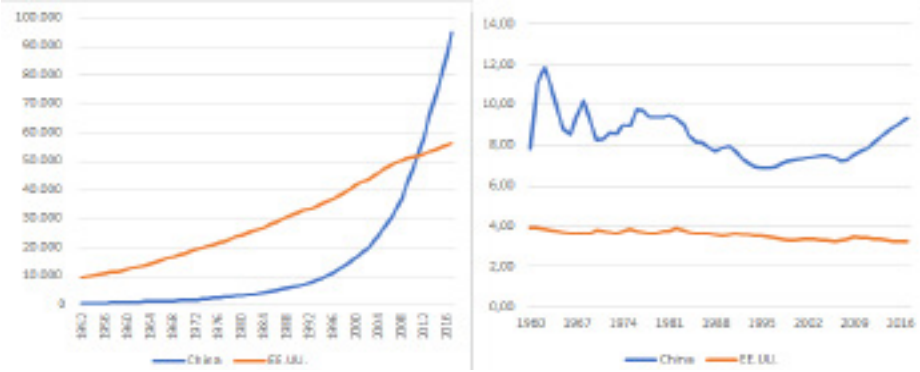
	Çin	ABD
Nominal GSYH (milyar dolar)	13.407	20.494
PPP bazında GSYH (milyar dolar)	25.270	20,494
Nominal değerle kişi başına milli gelir (dolar)	9.608	62.606
PPP bazında kişi başına milli gelir (dolar)	18.110	62.606

Grafik 16: GSYH büyüklükleri (2010 sabit fiyatlarıyla; milyar dolar)

Ekonomi açısından ülkelerin durumunu belirleyen bir diğer büyüklük de onların biriktirdikleri sermaye stoku. Bu bakımdan incelendiğinde Çin 1990'ların ortalarından itibaren sermaye birikimini son derece hızlandırmış ve 2017'de 95 katrilyon dolarlık bir stoka ulaşarak ABD'yi geride bırakmıştır (56,2 katrilyon dolar). Aslında Çin, 1960'ların başından itibaren GSYH'sının %8 ile %12 arasındaki bir bölümünü sermaye birikimine ayırmaktadır.

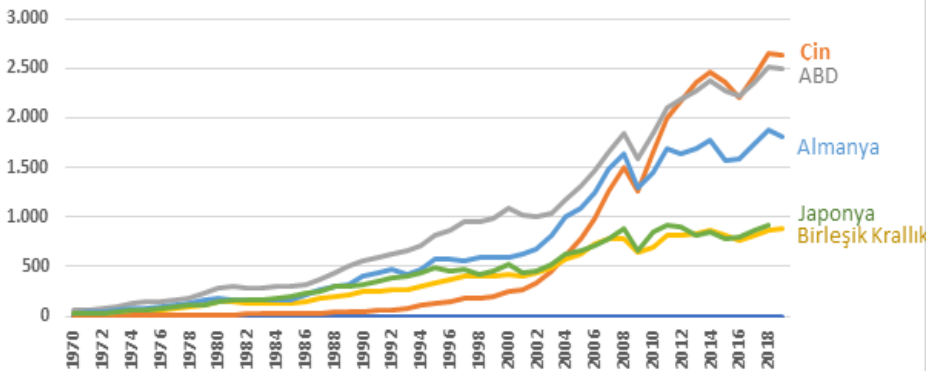
Grafik 17: Sermaye Stoku (sabit fiyatlarla; milyar dolar) ve Sermaye Stoku/GSYH (%)

Buna karşılık kişi başına sabit sermaye stoku hesaplandığında, ABD'de bu miktar 173 bin dolarken, Çin'de bu rakam ancak 68,5 bin dolar düzeyinde kalmaktadır.

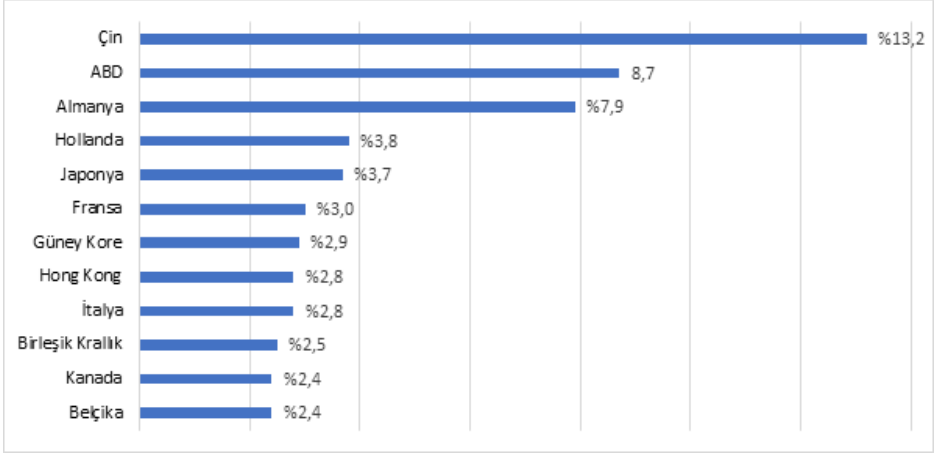
Çin'in ihracat gelirleri de 1980'lerin ortalarından itibaren ülkeye yabancı şirketlerin girişiyle birlikte artmıştır. Ancak onların ülkenin toplam ihracatı içindeki payı 2008'den itibaren azalmaya başlamış, 2012'de başlangıçtaki payının yarısına düşmüştür. Ama aynı dönemde kamu şirketlerinin payı da azalmış, buna karşılık Çinli özel sektör firmalarının toplam ihracat içindeki payı %21,1 oranına ulaşmıştır. Bütün bunlarla birlikte Çin'in ihracatı 2019 yılında 2,64 trilyon doları aşarak ABD'nin (2,5 trilyon dolar) önüne geçmiştir.

Grafik 18: Önde gelen ülkelerin mal ve hizmet ihracatı (cari fiyatlarla; milyar dolar)

Bu rakamlarla Çin'in dünya toplam ihracatı içindeki payı bütün diğer önemli ihracatçı ülkelerin önünde gelmektedir.

Grafik 19: Başlıca ihracatçı ülkelerin dünya toplamı içindeki payı (2019; %)

Çin tekeli finans kapitali

Stalinist devlet yapısı altında geliştirilen Çin kapitalizminin bir küresel güç düzeyine yükselmesinin ardında yatan itici, örgütleyici ve denetleyici etmenlerden birisi de onun finans sistemidir. Devlet bankalarının baskın olduğu Çin finansal sistemi esas olarak diğer emperyalist ülkelerdekinden farklıdır. Çin'de para akışının %80'i bankalar ve banka benzeri faaliyet gösteren kredi kuruluşları tarafından sağlanır. Hisse senetlerinin ve bonoların dolaştırıldığı sermaye piyasası ise sermaye akışının geri kalan bölümünde etkilidir. (Buna karşılık diğer emperyalist ülkelerde finansman katkısı devasa büyüklükteki borsalarca gerçekleştirilmektedir.) 2010'dan itibaren finansal etkinliklerde banka dışı kredi kuruluşlarının ve borsanın payı artmaya başlamış olsa bile bankalar halen finansal sistemin temel motor gücü olmayı sürdürmektedir. Bankaların yönetim kadroları esas olarak kredi akışını merkezi planlama doğrultusunda denetleyen ÇKP kadroları içinden tayin edilmektedir.

Finansal sistemine beş büyük devlet bankası hakim durumdadır: Çin Bankası, Çin Sanayi ve Ticaret Bankası, Çin Ziraat Bankası, Çin İnşaat Bankası ve Çin İletişim Bankası. Bu beş büyük devlet bankası da dahil

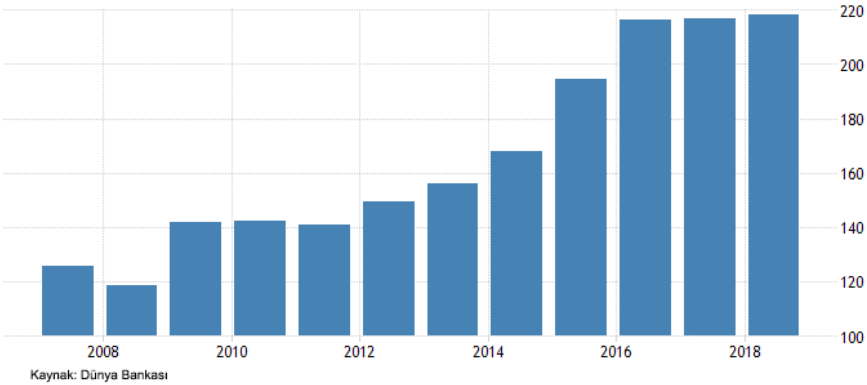
olmak üzere kamu ticaret bankaları; üç devlet planlama bankası (Çin İhracat-İthalat Bankası, Çin Tarım Geliştirme Bankası ve Çin Gelişme Bankası) ve anonim ticari bankalar (bunlarda da çoğunluk hisseler devlete aittir), ülkedeki toplam bankacılık hisselerinin %68,5'ine sahiptir.¹⁴

Çin'de ABD, Avrupa Birliği ve Avustralya kökenli 41 yabancı ticari banka bulunmakla birlikte bunların toplam hisseleri 534 milyar dolar civarındadır; oysa ülkedeki tüm ticari bankaların toplam hissesi 37,6 trilyon dolar düzeyindedir. Yani yabancı bankaların toplam içindeki payı %1,5'i geçmemektedir.

Öte yandan banka kredilerinin büyük bölümü kamu işletmelerine ayrılmakta, özel işletmeler ise genellikle kredilere daha yüksek faizlerle ulaşabilmektedir. Çin'in DTÖ'ye girişini izleyen on yıl boyunca devlet işletmeleri banka kredilerinin %60 kadarını almıştı. Örneğin 2009'da Çin hükümeti 10 trilyon renminbilik bir teşvik paketi ilan ettiğinde kamu işletmeleri kredilerin %85'ine sahip oldu. 2010 yılında kamu işletmeleri bankalara %1,6 faiz öderken, faiz miktarı özel işletmeler için %7,4 dolayındaydı.

2007'den 2019'a kadar Çin bankaların yurtiçi kredileri %74 oranında artmış ve bunun GSYH içindeki payı %125'ten %218'e çıktı.

Grafik 20: Çin Yurtiçi Banka Kredilerinin GSYH'ya oranı (%)

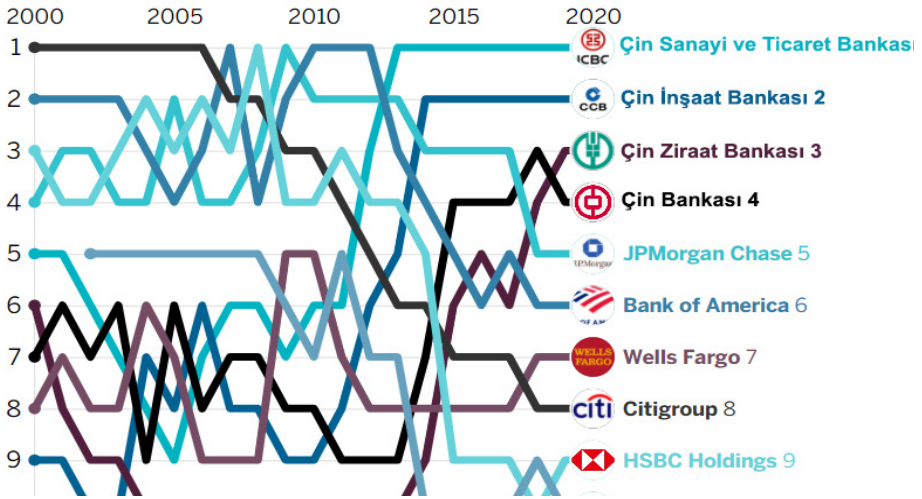

14 Bejkovsky, Jan.: http://globalbizresearch.org/IAR16_Vietnam_Conference_2016_Aug/docs/doc/PDF/VS611.pdf

Bu süreç içinde 2008 krizinin ardından finansal olmayan özel sektöre verilen kredilerin GSYH içindeki payı hızla artmaya başladı ve %116'dan 2020'de %176'ya yükseldi ve tutar olarak da 35,3 trilyon dolara ulaştı.

2020 yılına gelindiğinde Çin'in kamuya ait dört büyük bankası, dünyadaki en güçlü 10 bankasının ilk dört sırasını işgal etmektedir (Grafik 21). Öte yandan Çin bankalarının toplam varlıkları 2020'de bir yıl öncesine göre %9,7 oranında artarak 46 trilyon dolar düzeyine ulaşmıştır. Büyük ticari bankaların tüm varlıklar içindeki payı %41 düzeyindedir; kurulu olan 13 anonim ticari bankanın varlıkları ise 8,33 trilyon dolara ulaşmaktadır. Toplam varlıkları 13,8 trilyon doları bulan "Dört Büyükler" in 2019 yılındaki toplam net kârı 111,3 trilyon dolar¹⁵ iken, onları izleyen altı büyük banka için bu rakam 107,33 trilyon dolar olmuştur.

Grafik 21: Dünyanın en büyük ilk 10 bankası

Çin'in DTÖ'ne katılımından itibaren diğer alanlarda olduğu gibi bankacılık sektörü de yabancı sermayeye açılmış durumdadır. Ama başka ülkelerde yabancı sermaye yerel bankaların hisselerinin çoğunluğuna sahip olabilmesine veya doğrudan satın almalar gerçekleştirebilmesine karşın, 2018'e değin Çin bankalarında yabancı sermaye ancak azınlık hisselerine

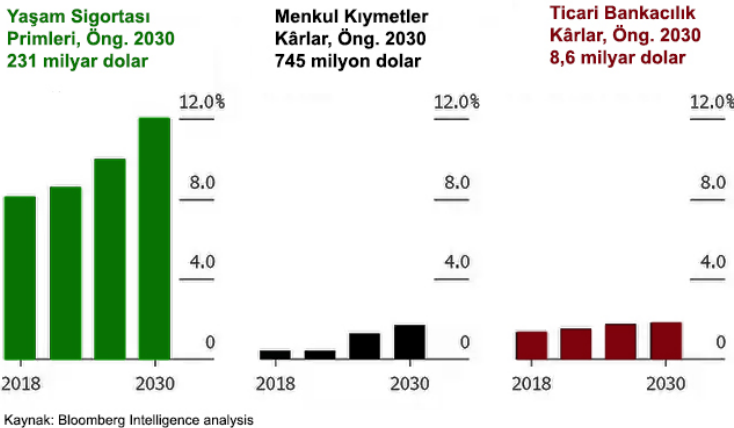
15 Bkz.: <https://www.chinabankingnews.com/2020/03/31/chinas-big-six-banks-earn-3-1-billion-yuan-per-day-in-2019/>

sahip olabilmekte ve banka yönetimine çok sınırlı ölçülerde katılabilmek-
teydi. Ama 2018’de ABD ile Çin arasında gerçekleştirilen “1. Aşama” tica-
ret anlaşmasından sonra yabancı sermayenin Çin bankalarında çoğunluk
hisseye sahip olma olanağı tanındı.

2020’nin son çeyreğinde yabancı bankalar Çin’de 41 yabancı sermayeli
özel banka, 115 yabancı banka şubesi ve 149 temsilcilik bürosu kurmuş
durumdadırlar. Bu yabancı bankaların toplam varlıkları 540 milyar dolar
(3,58 milyar renminbi) tutarındadır. Aynı serbestliğin tanındığı yabancı
sigorta şirketlerinin (64 adet) toplam varlığı ise 220 milyar dolardır.

Bloomberg Intelligence araştırma şirketine göre Çin finans sektörü
45 trilyon dolarlık bir büyüklüğe sahip. Pandemi öncesinde geliştirdiği
öngörüye göre, bu sektöre yatırım yapacak olan bankaların ve menkul
kıymetler şirketlerinin kârları 2030 yılında yıllık 9 milyar dolar düzeyi-
ne çıkabilir. Varlık yönetimi şirketleri de Çin pazarında 2030 yılında 30
trilyon dolarlık bir varlık düzeyine erişebileceğini öngörmektedir. Mayıs
2019 itibarıyla yabancı sermaye Çin banka varlıklarının sadece %1,6’sına,
sigorta pazarının da ancak %9’u kadarına sahip durumda.¹⁶

Grafik 22: Yabancı şirketlerin Çin finans sektöründeki pay ve kâr öngörülleri

16 Bkz.: https://www.washingtonpost.com/business/chinas-finance-world-opens-up-to-foreigners-sort-of/2020/09/24/e168d5c8-fee0-11ea-b0e4-350e-4e60cc91_story.html

Bu rakamlardan hareketle, yabancı bankaların Çin'deki varlığının, devlet denetimindeki Çin bankaları karşısında oldukça sınırlı olduğunu söyleyebiliriz.

Halihazırda Çin'de kapitalizm inşa edilmiş olmasına karşın, bunun gerek ekonominin devlet planlamasının öngördüğü hedefler doğrultusunda sürdürülmesi, gerekse kamu işletmelerinin ağırlığı, ama en önemlisi ekonominin dev devlet bankaları aracılığıyla yönlendirilmesi bakımından, ortaya çıkan sistemi bir tür devlet kapitalizmi olarak tanımlamak mümkündür. 2018 sonlarında Çinli yöneticiler, özel sektör firmalarının GSYH içindeki payının %60 olduğunu açıklamışlardı.¹⁷ Ancak Çin yönetiminin özel sektör firmaları tabirini kullanırken (*minying qiye*) bu kavramın yabancı sermaye yatırımlarını (YSY) ve aile tarım işletmelerini dışladığını da unutmamak gerekiyor. Çin İstatistik Bürosu açıklamalarına göre 2017 itibarıyla sını ve sanayi dışı YSY'lerin GSYH'ya katkısının %9,7 ve aile tarım işletmelerininki de %7,2 olduğu dikkate alınacak olursa, devlet işletmelerinin GSYH'ya katkısının, yani ekonomi içindeki ağırlığının %23,1 dolayında olduğu hesap edilebilir. Öte yandan IMF'ye göre kamu işletmeleri toplam şirket varlıklarının %40'a yaklaşan miktarını elinde bulundurmaktadır. Bu rakamlar Çin'inki gibi devasa bir ekonomi için çok büyüktür. Öte yandan kredi sistemine egemen olan dev devlet bankalarının da Çinli özel sektör firmalarını merkezi planlama çerçevesinde ve doğrultusunda yönlendirdikleri de ortadadır.

Bu açılardan Çin kapitalizmini, yönlendirilmiş özel sektörle de işbirliğine dayalı devlet kapitalizmi olarak, mali sermayesini de tekelci devlet finans kapitali olarak nitelemek yanlış olmayacaktır.

17 Bkz.: http://www.xinhuanet.com/politics/2018-11/01/c_1123649488.htm

Çin ve emperyalizm

Bütün bu veriler Çin'in dev bir ekonomiye sahip olduğunu, ama sadece bu da değil, son dönemde tüm ekonomistlerin ekonomik büyüklük ölçü birimi olarak GSYH'dan ziyade daha fazla tercih ettikleri (yukarıda da değindiğimiz) Satın Alma Paritesi Endeksi (PPP) açısından *dünyanın en büyük ekonomisi* olduğuna işaret etmekte. (Çin, 2008'de 500 büyük şirket için 29 şirket ile 6. sırada yer alırken bu yıl 124 şirket ile ABD'yi geçerek birinci sıraya yerleşmiştir.) O halde Çin emperyalist bir ülke mi?

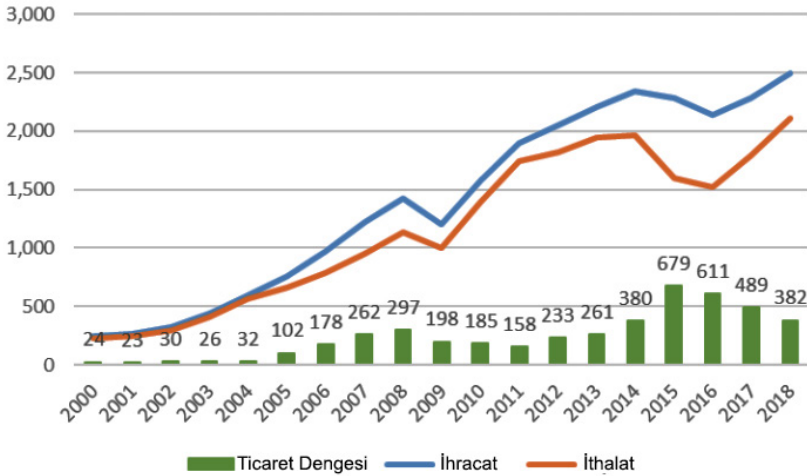
Ülkelerin nitelenmesinde ve emperyalizmin tarifinde kullandığımız temel Leninist kriter ezen-ezilen ulus ikilemidir. "Dünya ölçeğinde ezen ulus-ezilen ulus zıtlığını ve bağımlılık ilişkilerini incelerken kriter olarak almamız gereken unsur *sömürüdür, artık değer soğurumudur*. Bu sömürü ilişkisinin değişik biçimleri vardır: dış sermaye yatırımları, şirket astın almaları ve birleşmeler, eşitsiz değişim, dış borç mekanizmaları, finansal spekülasyon... Bu yollarla emperyalizm sömürge ve yarı sömürge ülkelerden düzenli olarak kendisine artık değer transfer etmektedir, yani sömürge ve yarı sömürge ülkelerin emekçilerini *sömürüye tabi tutmaktadır*. Kuşkusuz emperyalist ülkeler arasında da bu yollarla değer transferleri

gerçekleşir; aynı şekilde yarı sömürge ülkeler arasında da bu tip mekanizmalar işliyor olabilir. *Ama esas olan yarı sömürge ülkeden emperyalizme yönelik net artık değer transferidir.* Bağımlılığın ve ezilen ulus olma özelliğinin temelinde bu ilişki vardır.”¹⁸

Kuşkusuz bağımlılık ilişkilerinin son derece geniş bir küresel ağa yayıldığı ve özellikle de Çin gibi devasa bir ülkeyi incelemeye çalıştığımızda, net artık değer aktarımlarını hesap edebilmek son derece zordur. Ama önemli verilerin incelenmesi ve bunların diğer ülkelerle, özellikle de baş emperyalist ABD ile kıyaslanması bizi inandırıcı bir sonuca ulaştırabilir.

Yukarıda Çin’in küresel ticaret içindeki %12’lik payıyla önde geldiğini ve %13,2 oranıyla da (2,5 trilyon doların üzerinde) dünya toplam ihracatı içinde gene birinci sırada yer aldığını belirtmiştik. Öte yandan Çin’in ticaret dengesine baktığımızda, Grafik 23’te de görüldüğü gibi, sistematik olarak net kazançlı olduğu ortaya çıkmaktadır. İhracat Çin ekonomisinin %17’sini temsil etmektedir ve bu ABD ihracatın ABD ekonomisi içindeki payının iki mislidir. Çin ekonomisinin 2020’deki %4,9’lük büyümesi içinde de bu ticaret fazlası %0,6’lık bir paya sahiptir.

Grafik 23: Çin’in Ticaret Dengesi (milyar dolar)

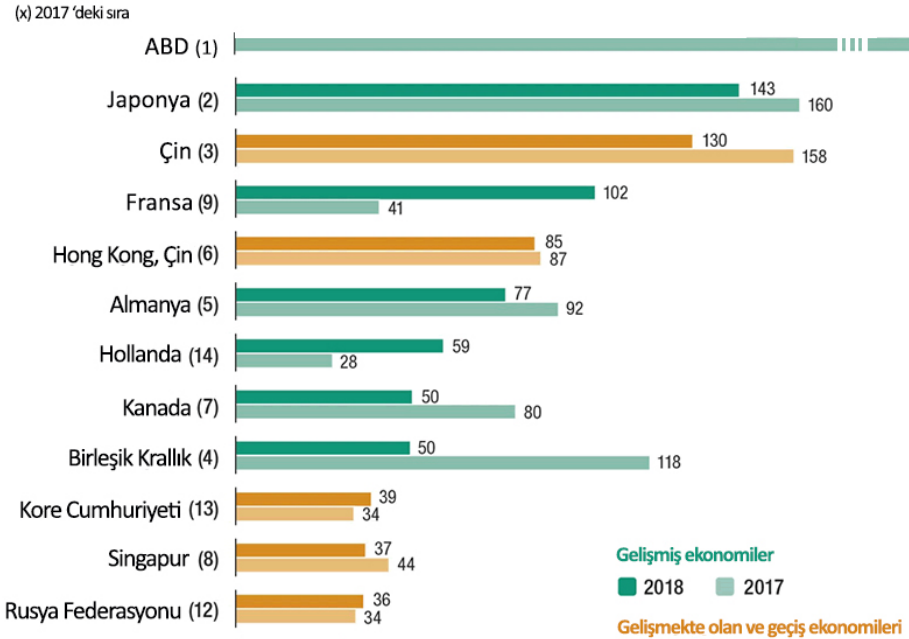
Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü

Ekonomik büyüklüklerin ve kâr-zarar bilançolarının tespitinde kullanı-

18 M. Karkın, “Alt emperyalizm sorunu üzerine”, 2020.

lan bir başka önemli ölçüt de ülke içine akan ve dışarı aktarılan yatırımlardır. Çin başlangıçta ülke içine yapılan doğrudan dış yatırımlarını bir yandan sermaye stokunu büyütme, diğer yandan da batı teknolojilerini içeri çekmek amacıyla teşvik etmiş, ama ilerleyen dönemlerde özellikle sermaye ihracı yoluyla sadece kârlı yatırımlara alanlarına yönelmekle kalmamış, ama aynı zamanda satın almalar yoluyla ileri teknoloji sahipliğine yönelmiştir. Öyle ki, 2016 yılında 200 milyar dolar düzeyindeki sermaye ihracıyla, 140 milyar dolar düzeyinde kalan içeri DDY'ı geride bırakmıştır. Bu büyüklükle de ABD ve Japonya'nın ardından dışa doğrudan yatırım yapan 3. Ülke düzeyine yükselmiştir.

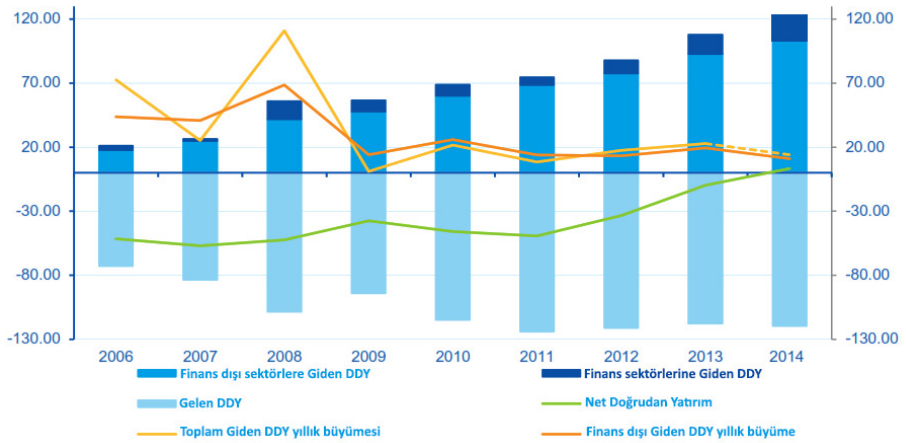
Grafik 24: Dışa doğrudan yatırımlarda önde gelen ülkeler (2018; milyar dolar)

Ancak bazı araştırmalar, Çin'in varlıklarının yükümlülüklerinden daha fazla net bir kreditor olmasını 2014 yılına dayandıran araştırmalar da bulunmaktadır. İspanya'daki BBVA bankasının Çin Dış Ticaret Bakanlığı'nın (MOFCOM) verilerinden hareketle yaptığı incelemede Çin'e yapılan dış

yatırımlarının 2014'te %1,7 oranında artarak 119,6 milyar dolara ulaştığı, buna karşılık dış ülkelerde finansal olmayan sektörlerde yaptığı doğrudan yatırımın %11 artarak 102,9 milyar dolar olduğu, buna finans sektörüne yaptığı dış yatırımların da eklenmesi durumunda toplam dış yatırımının 120 milyar dolar düzeyini aştığı söylenmektedir. Bu bilanço çerçevesinde Çin net kreditor özelliği kazanmıştır.¹⁹

Grafik 25: Çin'in Doğrudan Dış Yatırımlar (DDY) pozisyonu (milyar dolar)

Bunu doğrulayan en son veri de Çin Devlet Döviz İdaresi'nin Haziran 2019 sonuna ilişkin veriler.²⁰ Buna göre 2019 Haziran'ı sonu itibarıyla Çin'in dış finansal varlıkları 7,44 trilyon dolar, dış finansal yükümlülükleri ise 5,41 trilyon dolar olmuş, böylece net dış varlıkları 2 trilyon dolar düzeyine ulaşmıştır.

19 Bkz.: https://www.bbvarsearch.com/wp-content/uploads/2015/06/15_17_Working-Paper_ODI.pdf

20 Bkz.: <https://data.oecd.org/fdi/fdi-stocks.htm#indicator-chart>

**Tablo 2: Çin'in Uluslararası Yatırım Pozisyonu
(Haziran 2019; milyar dolar)**

	Milyar dolar
NET POZİSYON	2.027
Varlıklar	7.442
1 Doğrudan yatırımlar	1.952
2 Portföy yatırımları	560
3 Finansal türevler (rezervler dışı) ve Çalışanların Stok Opsiyonu	8
4 Diğer yatırımlar	1.697
5 Rezerv varlıklar	3.225
Yükümlülükler	5.417
1 Doğrudan yatırımlar	2.834
2 Portföy yatırımları	1.263
3 Finansal türevler (rezervler dışı) ve Çalışanların Stok Opsiyonu	7
4 Diğer yatırımlar	1.311

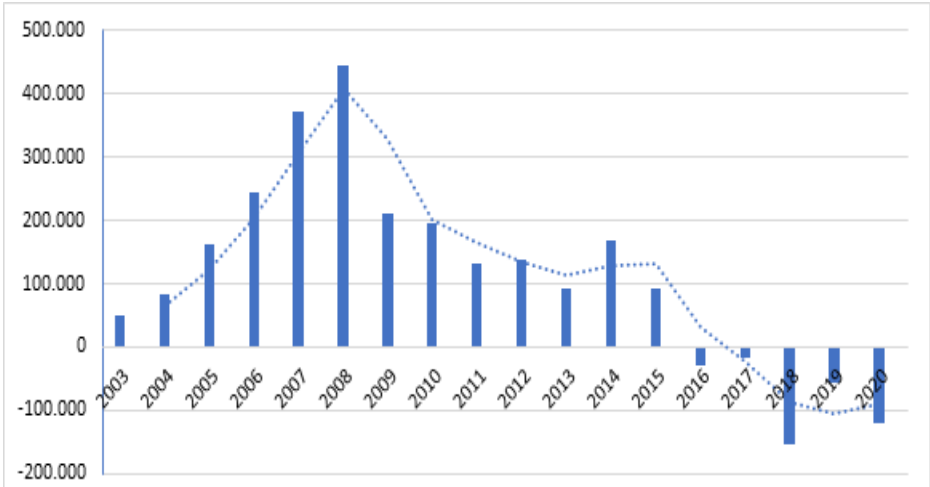
Bu verilerden hareketle Çin tekeli devlet kapitalizminin sadece kendi proletaryasını sömürmekle kalmayıp, dünya proletaryasının ürettiği artık değerlerin bir bölümünü de soğuran *emperyalist bir ülke* olduğunu söyleyebiliriz.

Ancak burada bazı noktalara dikkat etmemiz gerekiyor. Uluslararası Yatırım Pozisyonu (IIP, *International Investment Position*) bir ülkenin sermaye ihracatçısı olma düzeyini tam olarak belirlemede sadece bir araçtır. Çin'in IIP'si pozitif 2 trilyon dolar olmakla birlikte verili sermaye ihracı düzeyinin 7,44 trilyon dolar olduğu gözden ırak tutulmamalı. Örneğin, ABD'nin 2019 sonundaki net IIP'si *negatif* 11 trilyon dolardır (varlıkları 29,2 trilyon, yükümlülükleri 40,2 trilyon dolar), oysa Çin'in olduğu gibi ABD'nin yurtdışı varlıkları da sadece DDY'den oluşmamaktadır. OECD kaynaklarına göre ABD'nin dışarı doğrudan yatırımları 2019 yılında sa-

dece 118,9 milyar dolar olmuştur, Çin'inki ise 97,7 milyar dolar, yani Çin bu bakımdan ABD'nin halen gerisindedir.

Ülkelerin artık değer transferlerine ilişkin durumlarını belirlemeye yarayacak bir başka öge de onların sermaye hesapları ile finansal hesap bilançolarıdır. Ülkenin sermaye hesabı içeri giren ve dışarı çıkan mal ve hizmet akışlarını belirler. Finansal hesap ise ülkenin uluslararası varlıklarının düzeyini gösterir. Bu iki ögenin toplamının pozitif olması, o ülkenin krediden çok borca sahip olduğu anlamına gelir, yani onu dünya ölçeğinde borçlu olduğuna işaret eder. Net hesabın negatif olması ise o ülkenin net kreditor olduğunu belirtir. Bu yaklaşımla, Çin'in net sermaye ve finansal hesap bilançosu negatiftir, yani Çin 2016 yılından beri dünya ölçeğinde net bir kreditor devlettir.

Grafik 26: Çin'in Net Sermaye ve Finansal Bilançosu (milyar dolar)

Haziran 2016 yılında Çin'in finansal hesabı -28 trilyon dolar olmuştur. ABD'nin aynı tarihli finansal hesabı da -377,6 trilyon dolar düzeyindeydi. Çin'in sermaye ve finansal hesap bilançosu 2020 Haziran itibarıyla -119,6 trilyon düzeyine yükselerek ABD ile arasındaki farkı kapatmaya başlamıştır.

Ülkeler arasındaki artık değer aktarımları sorununa Marksist açıdan

yaklaşmanın bir yolu da, karşılıklı ticaret sırasında gerçekleşen eşitsiz değişim noktasıdır. Marx'a göre, değişim malları içindeki emek miktarı ve üretkenliği hesaba katıldığında, bu değişim sırasında kazançlı çıkan sanayisi daha gelişkin ülke olmaktadır. Yani emek üretkenliği daha düşük olan ülke, bu özelliği daha yüksek olan diğer ülke ile ticareti sırasında, bu ikinci ülkeye artık değer transfer eder. Marx bu yaklaşımıyla, rekabete dayalı dünya ticaretinin eşitsizliği gidereceği yolundaki burjuva teorileri eleştirmiştir.²¹

Çin ile örneğin en önemli emperyalist ülke olan ABD arasındaki ticarete baktığımızda, ilk göze çarpan Çin'in bu ticaretten müthiş kârlı çıktığı görülebilir. İki arasındaki ticaret dengesi ABD aleyhine 2002 yılında 100 milyar dolar dolayındayken bu rakam 2005'te 200 milyar, 2011'de 300 milyar eşliğini aşmış ve 2018'de 419,5 milyar dolar gibi bir rakama ulaşmıştır. Çin böylece mal ticaretinde 659,8 milyar dolarlık bir hacimle ABD'nin birincil ticari müşterisi haline gelmiştir (ABD'den ithalatı 120 milyar dolar, ABD'ye ihracatı 539,5 milyar dolar). Çin'in kasalarının böylece dolarla dolması, Trump'ın Çin ile olan ticaretin ABD aleyhine olduğunu ileri sürerek bu ülkeye karşı ticaret savaşı başlatmış olmasının görünürdeki bir nedenidir. Bunun gerisinde yatan asıl neden ise, aslında ABD her ne kadar Çin ile olan ticaretinde açık veriyorsa da, eşitsiz değişim yoluyla Çinden ülkesine transfer ettiği artık değer miktarındaki düşüş eğilimidir.

Gerçekte 1978 ile 2018 arasındaki veriler incelendiğinde, ticareti yapılan mallar içindeki emek miktarı ölçümleri, bu iki ülke arasındaki değişimin eşitsiz ve Çin aleyhine olduğu görülebilir. Bu iki tarih arasında ortalama olarak ABD'deki bir saatlik emek Çin'de neredeyse 40 saatlik emekle değiş tokuş edilmiştir. Bunun sonucunda 1995-2014 yılları arasında ABD cari fiyatlarla Çinden 100 milyar dolara yakın bir değerde artık değer transfer etmiştir. Ancak, Çin sanayisinin teknolojik düzeyi ve emek gücünün verimliliği arttıkça bu fark ciddi biçimde azalmış ve karşılıklı emek miktarı değiş tokuşundaki fark 2018'de 6,4 saatten 1 saate inmiştir. Bu azalma AB'nin başlattığı ticaret savaşının en önemli nedenlerinden birisidir.

Verimliliğin bir ölçümü de ekonomistler tarafından, aktif işgücünün GSYH'ya katkısı olarak hesaplanmaktadır. Bu açıdan incelendiğinde (OECD verilerine göre) 2010 yılında Çin'in işçi başına GSYH'ya katkısı

21 Bkz.: <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1857/grundrisse/ch17.htm#p872>

ABD’li bir işçinin katkısının %7’si kadardır; ancak Çin sanayisindeki hızlı teknolojik ilerleme son 10 yıl içinde bu oranı ikiye katlamış durumdadır. Tablo 3’te de görüleceği üzere son 10 yılda Çin’de verimlilik artışı diğer emperyalist ülkelerin çoğundaki artışın çok üzerindedir.

Tablo 3: İşçi başına GSYH (dolar) ve artış yüzdeleri

	2010	2020	Artış %
ABD	105.735	116.174	9,80
Kuzey, Güney ve Batı Avrupa	87.755	94.201	8,08
Dünya: Yüksek Gelir	85.955	93.065	8,27
Avrupa Birliği 28	77.241	84.145	8,94
Kuzey, Güney ve Batı Avrupa Üst-Orta Gelir	15.732	17.622	12,01
Çin	8.223	16.280	97,90
BRICS	8.801	14.252	61,92
Arap Ülkeleri: Alt-Orta Gelir	13.144	13.542	3,03
Orta Asya	8.278	11.914	43,92
ASEAN	6.978	9.832	40,90
Güney-Doğu Asya	6.982	9.827	40,75
Doğu Avrupa: Alt-Orta Gelir	6.784	8.127	19,80
Dünya: Alt-Orta	4.456	6.635	48,93
Asya ve Pasifik: Alt-Orta	4.001	6.468	61,67
Güney Asya	4266	6450	51,18
Amerika: Alt-Orta Gelir	4.991	5.665	13,51
Afrika	5.299	5.633	6,29
Orta ve Batı Asya: Alt-Orta Gelir	3.072	4.770	55,26
Dünya Alt Gelir	1.422	1.635	14,97

Çin ekonomisi verimlilik bakımından Avrupa’daki üst-orta gelir düzeyindeki ülkeleri yakalamakla kalmamış, alt-orta gelir düzeyindeki Avrupa ve Amerika ülkelerinin yanı sıra neredeyse dünyanın geri kalan bölümlerinin çok üzerine çıkmış durumdadır. Bu verilerden hareketle, Grafik 26’daki net sermaye ve finansal bilançosunda da belirtildiği üzere Çin’in eşitsiz değişim yoluyla da dünya proletaryasından içeri net artı değer transferi yapan emperyalist bir ülke olduğunu belirtmemiz gerekir.

Önde gelen askeri güç olarak Çin

Aşağıda göreceğimiz gibi bugün Çin dünya ölçeğinde önde gelen ir askeri güç haline gelmiş, hatta bazı bakımlardan baş emperyalist ABD'nin önüne geçmiş durumdadır. Ama onun öncesinde, günümüzde gelişmekte olan kapitalist bir ülkenin diğer emperyalist ülkelerle sıcak savaşa girmeden emperyalist ülke haline gelip gelemeyeceğine değinelim.

Lenin, *Emperyalizm* adlı çalışmasında emperyalizmi tarif ederken, “*en büyük kapitalist güçlerce dünyanın toprak bakımından bölüşülmesi tamamlanmıştır. Emperyalizm, tekellerin ve mali-sermayenin egemenliğinin ortaya çıktığı; sermaye ihracının birinci planda önem kazandığı; dünyanın uluslararası tröstler arasında paylaşılmasının başlamış olduğu ve dünyadaki bütün toprakların en büyük kapitalist ülkeler arasında bölüşülmesinin tamamlanmış bulunduğu bir gelişme aşamasına ulaşmış kapitalizmdir*” der.²² Onun bu tarifi dünyanın emperyalist güçlerce toprak bakımından ve uluslararası tröstlerce ekonomik açıdan yeniden paylaşılmasının mümkün olmadığı anlamına mı gelir? Dünya bu bakımlardan yeni emperyalist güçlere artık yer bırakmamakta mıdır?

22 Lenin, V.l., *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, s.100-101, Sol Yayınları, 2009, Ankara.

Lenin bu çalışmasını (1916), emperyalist ülkelerin birbirlerine üstünlük sağlamak ve dünyayı yeniden paylaşabilmek için ölümüne bir mücadeleye tutuştukları I. Dünya Savaşı (1914-1918) sırasında kaleme almıştı. Yani burada Lenin, *bitmiş* ve tekrarı mümkün olmayan bir paylaşımından değil, emperyalizmin tüm dünyaya sızmış ve yerleşmiş olmasını kastetmektedir. Kapitalizm bir dünya sistemi haline gelmekte ve emperyalist ülkeler ve onların uluslararası tröstleri tarafından egemenlik altına alınmaktadır. Kaldı ki, dünyanın emperyalistlerce paylaşımının (yukarda belirtmiş olduğumuz anlamıyla) tamamlanmış olması sürecinde, yeni emperyalist güçler doğup gelişmektedir. “*Kapitalizm, sömürgelerde ve denizaşırı ülkelerde en büyük hızla büyümektedir. Buralarda yeni emperyalist kuvvetler (Japonya) belirlemektedir. Dünya emperyalistleri arasındaki savaşım kızışmaktadır. Mali-sermayenin, özellikle karlı, denizaşırı ve sömürge işletmelerden aldığı haraç artmaktadır.*”²³

Birinci emperyalist savaş sırasında gerçekleşen paylaşım mücadelesi, ikincisi (1939-45) sırasında da yaşandı ve bu kez emperyalist ülkeler arasında dünya ölçeğindeki egemenlik İngiltere'nin elinden ABD'ye geçti. SSCB'nin varlığı, savaştan yenilgiyle çıkan Almanya ve Japonya'nın ABD'nin de yardımlarıyla (ve tabii o döneme kadar gerçekleştirmiş oldukları sermaye birikimi sayesinde) tekrar emperyalist statülerini kazanmalarını olanaklı kıldı. Bu durum kuşkusuz emperyalist ülkeler ve uluslararası tröstler arasındaki rekabete ve mücadelelere son vermedi. Ama bu mücadelelerin biçimi değişti. Bu değişimde etkili olan en önemli unsur da sömürge ülkelerin bağımsızlık mücadeleleri oldu. Sömürge imparatorlukları yıkılarak, başta Hindistan ve Cezayir olmak üzere pek çok ülke bağımsızlığını elde etti ve o güne kadar çoğunun adı siyaset alanında duyulmamış olan yeni devletler kuruldu. Kısa süre içinde kurulan bu devletlerin sayısı, 1945 yılına kadar var olan devletlerin sayısını geçti. (Çin, 1949 devrimi sayesinde kendisini Çin Halk Cumhuriyeti olarak yeniden kurdu.)

Siyasi bağımsızlıklarını kazanmakla birlikte kapitalist dünyanın parçası olarak kalan eski sömürgelerin hemen hepsi, emperyalist sermayenin sömürüsüne açık birer yarı sömürge haline dönüştüler. O andan itibaren emperyalist ülkeler arasındaki mücadeleler, aralarındaki sıcak bir savaş

23 *ibid.*, s.109-110.

olmaktan çıkıp, yarı sömürgeler üzerindeki bir siyasi ve ekonomik egemenlik rekabeti ve çekişmesi haline dönüştü.

Bu yer yer, bazı emperyalist ülkelerin eski sömürgeler ve yarı sömürgeler üzerindeki egemenliklerini yeni egemen güce (esas olarak ABD'ye) bu yeni egemenin ezilen/sömürülen ülkeye saldırısı yoluyla bırakmaları biçimini aldı (Fransa'nın Vietnam'da, İngiltere'nin Ortadoğu'da, İspanya'nın Latin Amerika'da yapmak zorunda kaldıkları gibi).

Ama daha önemlisi, emperyalist ülkeler arasındaki mücadele ekonomi, ticaret ve finans alanına kaydı. Emperyalist güçler elbette askeri alandaki bütçelerini, yatırımlarını, teknolojilerini ve üretimlerini artırmaktan, savaş planları yapmaktan ve planlarını her beş-on yılda bir yenilemekten vazgeçemediler. Bununla birlikte, kapitalizmin küreselleşme hızının artmasıyla birlikte, emperyalistler arasındaki asıl savaş, uluslararası dev şirketlerin dünya ölçeğindeki rekabeti ve mücadelesi biçimini aldı. Kuşkusuz her emperyalist şirketin ardında bir emperyalist ulus-devlet bulunmakta ve sermayeler arasındaki mücadelenin emperyalist devletler arasında yeni bir savaşa yol açmayacağına dair teorik bir önermede bulunmak mümkün değildir. Ama verili mücadele koşulları ve süreci, Çin'in yeni bir emperyalist güç olarak doğma olanağını yakalamasını izah eder.

Kapitalizmin ilk geliştiği ülkelerde belirli bir sermaye (ve teknoloji) birikiminin ürünü olduğu gibi, emperyalizm da bu birikimin ve üretimin muazzam düzeylere erişmesinin bir sonucu olmuştur. Çin'in 20. yüzyılın sonlarından itibaren bir emperyalist güç olarak gelişmesini olanaklı kılan da, böylesi bir sermaye birikimini (yukarıda belirtildiği gibi) bir işçi devleti altında gerçekleştirmiş olabilmesidir. Yani Çin, emperyalizmin egemenliği altında sömürülen bir ülke olarak değil, işçi devleti olmanın verdiği olanaklar sayesinde gerçekleştirdiği büyük sermaye birikimi sayesinde dünya sahnesine çıkmıştır. Bu nedenle kapitalizmini, ilkesel bir rekabetçi kapitalist birikim yoluyla değil, merkezi ekonomik planlama, dış ticaret tekeli ve devletin finans üzerindeki belirleyiciliği yoluyla hızla geliştirip dönüştürmüş, kendine emperyalist ülkeler arasında yer açmayı başarmıştır.

Öte yandan, küreselleşme döneminde sermayenin tüm dünyaya yayılmasının askeri olmaktan ziyade uluslararası/çokuluslu şirketlerin ve mali sermayelerin arasındaki "barışçıl" bir rekabet halinde sürüyor olması,

Çine diğer emperyalist ülkelerle sıcak bir savaşa girmeden, kendi halkının köle benzeri emeğinden yararlanarak güçlenme ve yayılma imkanını verdi. Elbette Çin de (aşağıda göreceğimiz gibi) bazı bölgesel ihtilafların içinde ve askeri gücünü hızla artırmaktadır. Ama asıl stratejisi hâlâ, başta Dünya Ticaret Örgütü olmak üzere uluslararası emperyalist örgütlenmeler ve küresel neoliberalizm aracılığıyla ekonomik ve ticari alanını geliştirmek biçiminde devam etmektedir.

Çin son 20 yıldır askeri harcamalarını (savunma bütçesi) sistematik olarak büyümekte ve modernleştirmekte, GSYH'sının yaklaşık %1,9'unu buna ayırmaktadır (ABD %3,4, Rusya %3,9). Uluslararası kuruluşların 50 tekil ögenin hesaplanmasıyla gerçekleştirdiği Askeri Güç Endeksi sıralamasına göre ABD dünyanın en büyük askeri gücüdür. Onu sırasıyla Rusya, Çin, Hindistan, Japonya, Güney Kore, Fransa, İngiltere ve Mısır izlemektedir. 2019 yılı itibarıyla, karşılaştırmalı güç sıralaması şöyledir:

Tablo 4: Önde gelen 10 ülkenin askeri gücü

	Savunma bütçesi (milyar \$)	Toplam askeri personel	Toplam hava gücü	Savaş uçağı	Muharebe tankı
ABD	750,0	2.260.000	13.264	2.085	6.289
Rusya	48,0	3.013.000	4.163	873	12.950
Çin	237,0	2.693.000	3.210	1.232	3.500
Hindistan	61,0	3.544.000	2.123	538	4.292
Japonya	49,0	303.000	1.561	279	1.004
Güney Kore	44,0	3.680.000	1.649	414	2.614
Fransa	41,5	451.000	1.229	269	528
İngiltere	55,1	275.000	733	133	227
Brezilya	27,8	1.674.500	715	43	437
Mısır	11,2	920.000	1.054	215	4.295

Öte yandan ABD Savunma Bakanlığı'nın ABD Senatosu'na sunduğu 2020 Askeri ve Güvenlik Raporu'na göre, Çin'in askeri gücü her geçen yıl artmakta ve bazı alanlarda ABD'nin önüne geçmiş durumda. Örneğin, yaklaşık 350 denizaltı ve 130 muharebe gemisiyle birlikte dünyanın en güçlü donanmasına sahip duruma gelmiştir. Çin'in yerden fırlatmalı 500

ile 5.500 km menzilli 1.250 balistik ve güdümlü füzeye sahiptir; ABD'nin ise 70-300 km menzilli tek tip bir konvansiyonel füze sistemi bulunmaktadır, güdümlü füzesi ise yoktur. Öte yandan, dünyanın en büyük uzun menzilli yerden havaya fırlatmalı entegre hava savunma sistemlerini geliştirmiştir (S-300, S-400 ve yerli sistemler).

Bu üstünlükleri olsa da, Çin'in mevcut askeri gücünün, dünya egemenliğini elinde tutan ABD ve diğer emperyalist ülkelerle herhangi bir sıcak çatışmaya girmeye yetmeyeceği ortadadır. Aslında Çin Halk Ordusu (ÇHO) esas olarak bir sınır ve bölge savunma gücüdür ve Çin liderliği askeri alanda -şimdilik- sadece Güneydoğu Asya ve Pasifik bölgesindeki çıkarları üzerine yoğunlaşmış durumdadır, şu anda küresel bir çatışma doktrinine sahip değildir. Bu bakımdan, Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bugüne kadar geliştirdiği savunma doktrininin evrimini görmek ilginç olacaktır.

Tablo 5: Çin'in yıllar içinde değişen savaş doktrini

Yıl	Slogan	Doktrin	Savaş Hali
1956	Anayurt Savunması	Savunma	Topyekûn Savaş
1960	Kuzey'de direniş, Güney'de açılma	Savunma	Topyekûn Savaş
1964	Düşmanı İçeri Çekme	Savunma	Topyekûn Savaş
1977	Aktif Savunma-Düşmanın İçeri Çekme	Savunma	Topyekûn Savaş
1980	Modern Koşullarda Halk Savaşı/Aktif Savunma	Savunma	Topyekûn Savaş
1988	Bölgesel Savaşlar ve Askeri Çatışmalar	Savunma	Sınırlı Savaş
1993	Yüksek Teknoloji Koşullarda Bölgesel Savaşların Kazanılması	Saldırı	Sınırlı Savaş
2004	Enformatikleşmiş Koşullarda Bölgesel Savaşların Kazanılması	Saldırı	Sınırlı Savaş
2014	Enformatikleşmiş Savaşların Kazanılması	Saldırı	Sınırlı Savaş

Ayrıntılara girmeden söyleyecek olursak, tablodan da görüldüğü gibi “soğuk savaş” dönemindeki topyekûn savaş anlayışı, Çin'in giderek güçlenmesiyle birlikte değişmeye başlamış, doktrin liderliğin çeşitlenen çıkarlarına ve kapasitesine uygun hale sokulmuş olmuştur. Bu bağlamda

merkezi savaş alanı “anayurt” olmaktan çıkıp çevre bölgelere doğru tarif edilmeye başlamıştır. SSCB’nin dağılmasının ardından topyekûn savaşın yerine, politik hedeflerle uyumlu olarak “sınırlı savaş” anlayışı geçirilmiş, en son doktrin bölgesel savaşlar çerçevesinde tarif edilmiştir. Bu durum, Çin’in kendi stratejik hedefleri açısından, en azından bugün için, küresel bir savaş hazırlığı içinde olmadığına işaret etmektedir. Elbette Çin küresel ekonomik çıkarlar ve hedefler peşindedir, ama bunları savunmak ve geliştirmek için genel bir emperyalist savaş hazırlığı içinde olduğuna dair bir emare bulunmamaktadır (en azından resmi yayınlarında). Henüz muhtemel bir emperyalist savaş doktrini geliştirmemiş olan Çin bürokrasisinin, örneğin Afrika’daki çıkarlarını korumak için ABD ile silahlı bir çatışmaya girmeye kalkması, elbette Çin için son derece olumsuz sonuçlara yol açacaktır.

Bununla birlikte, Çin finans kapitalinin küresel yaygınlaşma dinamiği, gelecekte ellerin silahlara gideceği gelişmeler yaratabilme olasılığı da bulunmaktadır. Çin’in “Bir Kuşak, Bir Yol” (BKBV) projesi bunlardan biridir. Bu proje Asya, Afrika, Ortadoğu, Avrupa ve Latin Amerika’daki onlarca ülkeyi içermektedir. Pekin, projesine dahil ettiği bu ülkeleri krediler yoluyla kendine borçlu kılmaktadır ve projenin gelişimi sırasında doğacak güvenlik sorunlarına ilişkin askeri hazırlıklar da yapmaktadır.

Öte yandan Çin’in (Tacikistan ve Kamboçya’nın dışında) Cibuti’de kurmuş olduğu askeri üs bu hazırlığı nasıl yaptığına da işaret etmektedir. Süveyş Kanalı’nın bulunduğu Kızıl Deniz’i Yemen ve Umman denizlerine, oradan da Hint ve Güney Çin Denizi’ne bağlayan Cibuti’deki üs, Avrupa, Afrika ve Güney Asya ticaret yollarının merkezinde yer almaktadır. Çin resmi kaynaklarına göre üssün amacı, Afrika’daki yurttaşlarının korunmasına ve korsanlığa karşı mücadeleye yöneliktir; ama üssün ilerdeki bir dönemde bu savunma amaçlı kullanımından çıkıp yayılcı politikaların bir aracı haline dönüştürülebilecek olması başta ABD olmak üzere dünya ticaretine egemen diğer emperyalist ülkelerin önde gelen bir tedirginliğini oluşturmaktadır.²⁴

Unutmamak gerekir ki, Çin bürokrasisi dış politikasını “Yeni Dönemde Çin Özellikli Büyük Güç Diplomasisi” olarak tarif etmektedir. “Yeni

24 Bkz.: <https://media.defense.gov/2020/Sep/01/2002488689/-1/-1/1/2020-DOD-C-HINA-MILITARY-POWER-REPORT-FINAL.PDF>

dönem” olarak tanımlanan da, özellikle ABD emperyalizminin küresel egemenliğinin sarsılmakta olduğudur. Çin liderliği , amacını “insanlık için ortak bir gelecek” olarak tarif ederken, yeni bir uluslararası düzenin kurulmasına ilişkin niyetlerini berrakça ortaya koymaktadır. Özetle, Çin tüm ekonomik, politik, askeri ve politik stratejisini, sadece emperyalist dünya içinde eşit bir ortak olmak amacına yönelik olarak değil, kurulacak “yeni düzene” önderlik etmek hedefi üzerine yerleştirmiş durumdadır.

Sonuç

Çin dünyanın ikinci büyük ekonomisine ve üçüncü büyük askeri gücüne sahip; Stalinist tek parti diktatörlüğü ve devlet kapitalizmi altında finans kapitali, bir yandan Çin proletaryasını sömüren, diğer yandan da dünya proletaryası üzerinde aşırı sömürü ilişkisi uygulayan emperyalist bir ülkedir.

Çin bürokrasisi küresel sömürü ilişkilerini güçlendirmekte, bundan yararlanmak amacıyla, dikkatli bir biçimde dünyanın hemen tarafına seçmeli bir biçimde yaygınlaşmaktadır. Öncelikli olarak Pasifik kıyılarındaki çıkarlarını giderek sertleşen biçimde savunmaya yönelirken, küresel ölçekteki adım adım yaygınlaşma ve konuşlanma gayretleri diğer emperyalist güçlerle ekonomik ve ticari sürtüşmeler yaratma eğilimi doğurmakta ve bu sürtüşmelerin gelecekte silahlı bölgesel anlaşmazlıklara dönüşme eğilimi de taşımaktadır. Çin'in modernizasyon çalışmalarının askeri anlamda da sürmesi, buna yönelik bir hazırlık olarak algılanmalıdır.

Dünya partimizin Çin'i, emperyalist ülkeler arasındaki anlık hiyerarşik konumuna göre değil, değişen dünya egemenlik koşulları çerçevesinde

gösterdiği dinamikler doğrultusunda algılamalı ve tanımlamalıdır. Çin emperyalist güçler arasında başa gürüşmektedir ve pek çok alanda bu özelliği yakalamış durumdadır.

Dünya proletaryasının öncüsünün Çin'deki amacı ve hedefi, Stalinist bürokrasinin yönettiği diktatörlük rejimini ve Çin finans kapitalinin ege-menliği altındaki kapitalizmi mülksüzleştirecek, Çin proletaryasının ön-derliğindeki bir sosyalist devrimdir.

Çin'i artık yeterince tanıyoruz. Gerek Çin yönetiminin kendisinin açıkladığı veriler, gerekse tüm dünyada gerçekleştirilen resmi ve resmi olmayan (akademik çalışmalar da dahil olmak üzere) incelemeler gerekli ve yeterince bilgi ve veriyi ortaya koyuyor. Bu bilgilerden de hareketle, elbette bakış açısına ve metoduna bağlı olarak, farklı sonuçlara varılıyor. Marksistler arasında da tartışma, Çin devletinin karakterine özgü, yani emperyalist bir ülke olup olmadığına ilişkin.

